

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Bratwurst, Bier und Knödel
oder
Beethoven, BMW und Kant?

Hur den tyska kulturen framställs i bild och text i läroböcker i tyska.

Helgard Kihm Dernegård

LAU690

Handledare: Anne Dragemark Oscarson

Examinator: Angelika Kullberg

Rapportnummer: HT10-2611-301

Abstrakt

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Bratwurst, Bier und Knödel oder Beethoven, BMW und Kant? Hur den tyska kulturen framställs i bild och text i läroböcker i tyska.

Författare: Helgard (Hella) Kihm Dernegård

Termin och år: HT 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Anne Dragemark Oscarson

Examinator: Angelika Kullberg

Rapportnummer: HT10-2611-301

Nyckelord: Tysk kultur, läromedel i tyska, kultur i bild och text, Tyskland, tysk kultur i språkundervisningen.

Sammanfattning:

Syftet med undersökningen är att se hur den tyska kulturen framställs i olika läroböcker i tyska som används i språkundervisningen i svenska grundskolor. Uppsatsen behandlar två frågeställningar; dels hur den tyska kulturen framställs i bild och text i läroböckerna och dels vad för bild eleverna får av tysk kultur via läroböckerna.

Undersökningen som består av två delar, har gått ut på att analysera texter och bilder i tre olika läromedelsserier om vardera fyra böcker samt en enkätundersökning bland sammanlagt 149 elever på tre olika skolor i västra Sverige. Resultatet av enkätundersökningen visar att elever som läser tyska har en genomgående positiv och allsidig bild av Tyskland och tysk kultur i jämförelse med elever som inte läser tyska som språkval i årskurs 6 och 9. Resultatet av text- och bildanalysen visar att det råder skillnader mellan läroböckerna i tyska, främst märkbart är det bland elevmaterialet för årskurs 6.

Undersökningen visar att en av böckerna saknar mer eller mindre tysk kulturanknytning, den andra håller en allmänskulturell profil medan den tredje försätter eleverna i den tyska verkligheten från första början. Kopplingen mellan elevernas svar på enkätfrågorna och läromedlens kulturförmedling har ett uppenbart samband. Ju fler typiskt tyska företeelser eleven kommer i kontakt med, desto större är behållningen.

För språkläraren är det viktigt att på ett sakkunnigt och engagerande sätt förmedla den tyska kulturen som är en del av språket. Läraren bör även kritiskt granska de olika läromedlen och ev. sammanställa kompletterande material som svarar mot styrdokumentens direktiv om språkens kommunikativa, funktionella samt interkulturella mål.

Innehållsförteckning

Inledning	s. 4
Bakgrund	s. 4
Syfte	s. 5
Problemformulering och forskningsfrågor	s. 5
Definition av begreppet kultur	s. 6
Begreppet kultur ur ett språkpedagogiskt perspektiv	s. 6
Europarådet och språken.....	s. 7
Läroböcker i förändring	s. 8
Om kultur i läroplaner och kursplaner för moderna språk	s. 9
Kultursynen i Lgr80 resp. Lpo90	s. 9
Kultursynen i kursplaner för moderna språk 1980 resp. 2000	s. 9
Tidigare forskning och teorier	s. 11
Tidigare forskning om kultur och kommunikation	s. 11
Tidigare forskning om kultur och interkultur i läroböcker	s. 11
Material och metod	s. 14
Material för läroboksanalysen/ Avgränsning och design/ Läromedelsanalys	s. 14
Enkätundersökningen/Urval och genomförandet/Frågeformuläret	s. 15/ 16
Resultatredovisning	s. 17
Mahlzeit - innehållsbeskrivning.....	s. 17
Mahlzeit - sammanfattning och analys.....	s. 20
Du kannst! - innehållsbeskrivning.....	s. 21
Du kannst! - sammanfattning och analys	s. 24
Der Sprung! - innehållsbeskrivning.....	s. 25
Der Sprung! - sammanfattning och analys.....	s. 28
Sammanställning av enkätundersökningen	s. 29
Resultatdiskussion	s. 32
Didaktisk diskussion	s. 33
Slutdiskussion	s. 34
Referenser och referenslista	s. 37
Bilaga 1	
Bilaga 2	

Inledning

Som inledning till min bakgrundsbeskrivning till föreliggande examensarbete vill jag citera Lars Melin som i en lite raljerande formulering skriver: ”Det är med läroböckerna som med skolmaten. Alla klagar” (Melander 1995: 30).

Som blivande tysklärare har jag under några år undervisat på olika skolor och nivåer i tyska och på så sätt kommit i kontakt med ett stort antal läroböcker i ämnet. Det är intressant att se hur olika läroböcker är utformade och gestaltade, både till innehåll och text samt till form och bild. Det är också intressant att se i *vad* och *hur* läromedlen skiljer sig åt.

Under årens lopp har jag observerat att förmedlingen av den tyska kulturen varierar stort mellan läroböckerna, särskilt i allt-i-ett-böckerna för årskurs 6. I flera läroböcker har jag stött på begrepp och företeelser som har blivit *förtyskade* utifrån svenska förhållanden och tankesätt. Därför var min tanke att undersöka ett antal läroböcker i tyska och se hur landet Tyskland och den tyska kulturen framställs i bild och text. Jag ville också se om det finns något samband mellan vad elever får/har för bild av Tyskland och tysk kultur utifrån vilka läromedel de har i sin språkundervisning.

Resultaten redovisas i föreliggande uppsats. Under arbetets gång har jag använt mig av och funnit stöd i Carle & Svensson (2010) som ger värdefulla instruktioner om att genomföra examensarbete. I uppsatsen låter jag mina tankar, funderingar samt åsikter iklädas beteckningen - författaren-.

Bakgrund

Inledningsvis noteras att flera läroböcker i tyska innehåller begrepp och företeelser som har blivit *förtyskade* utifrån svenska förhållanden och/eller tankesätt. Exempelvis har svenska familjeförhållanden, personnamn och levnadssätt överförts till att gälla även tyska förhållanden, vilket i praktiken är direkt felaktigt. För att citera F.M. Kirsch i Tornberg, *Språkdidaktik*:

”... att konstruera den ”främmande kulturen” visar Kirsch (1998) som studerat Tysklandsbilderna i svenska läromedel under en 20-årsperiod. Den typiska tyska läroboksfamiljen med jämställda yrkesarbetande föräldrar saknar ofta motsvarighet i det tyska samhället och är, enligt Kirsch, en konstruktion från de svenska läromedelsförfattarnas sida utifrån deras önsketänkande om hur tyska familjer *borde* vara.” (Tornberg 2009:71)

Ett annat exempel är att läromedelsförfattarna har utgått från svenska smaklökar och förtyskat olika maträtter, exempelvis äppelkaka med vaniljsås. En tysk äppelkaka avnjuts med vispgrädd. Ett tredje exempel är *ein Glückspfennig*. Hade man en blank och fin utgåva av en Pfennig från det aktuella året så kunde det bli ens lyckoslant. Nu när Tyskland har valutan Euro och Cent tror sig läroboksförfattarna att även ett sådant blankpolerat mynt, Cent, har samma tur- och lyckoeffekt.

Det förefaller att författaren tar Lars Melin på orden, men ambitionen är inte att klaga över läroböckerna utan det är med tanke på den felaktigheten som där av lärs ut till eleverna och med tanke på vad styrdokumentet, d.v.s. läroplanen Lpo94 och kursplanen för Moderna språk 2000 ger för direktiv, att en undersökning av läroböcker ur ett vetenskapligt och didaktiskt perspektiv blev intressant och utmanande.

Syfte

Syftet med undersökningen är att se hur den tyska kulturen framställs i olika läroböcker i tyska som används i språkundervisningen i svenska grundskolor. Syftet med undersökningen är även att se om eleverna tar intryck från läroböckerna och i så fall vad för bild de får av den tyska kulturen som framställs i läroböckerna.

Problemformulering och forskningsfrågor

Skolans pedagogiska verksamhet idag styrs och regleras av läroplanen Lpo94 och kursplaner för olika ämnen. För ämnet tyska gäller kursplanen för Moderna språk 2000 som uttrycker en kommunikativ språksyn. Språkundervisningen i klassrummet skall därmed vara kommunikativ och funktionell. Även andra kompetenser, som exempelvis den sociokulturella, skall tillgodoses och det är bl.a. genom läromedlen eleverna ska kunna tillägna sig rätt kunskaper.

Vad är då rätt kunskap och hur förmedlas denna i bild och text i elevernas läroböcker? Kunskapsmålen eleverna ska sträva mot och målen de ska nå bör ligga till grund och återspeglas i läroböckerna. Läroböckernas innehåll bör vara väl utformad och överensstämmande gentemot kunskapskraven så eleverna har en chans att uppfylla betygsriterierna. Skolan bör förstås ställa stora krav på läromedelsförfattare och bokförlagen, som har stora möjligheter att påverka och slå an tonen i framställningen av kulturella inslag genom bilder och texter i de svenska läromedlen för tyskundervisningen. Det framställs allmängiltiga bilder på saker, personer och förhållanden i tyskböckerna som skulle kunna passa in i vilken språklärobok som helst, men vilken bild är tänkt att förmedlas till eleverna genom denna framställning?

Är det stereotyper, d.v.s. starkt förenklade föreställningar om tysk kultur och vad det kan innebära, eller kanske t.o.m. svenska företeelser som har blivit förtyskade.

Författaren till föreliggande arbete refererar till Svensson (2008) som i sin uppsats ställer frågan om språkundervisningens kulturinnehåll kan få se ut hur som helst? Svensson anser att frågan förefaller befogad i lyset av de stora skillnader som råder mellan läroböckerna.

En annan aspekt är om eleverna får samma kunskaper oberoende vilken lärobok de har, eller är det beroende på vilket läromedel skolan köper in eller har råd med att köpa in. Det blir genast följdfrågor; är svenska skolan likvärdig och kunskapsförmedlingen mätbar?

Frågan om likvärdigheten i svenska skolan är intressant utifrån den rådande kunskapssynen men är inte relevant i den aktuella undersökningen. Däremot kommer frågan om kunskapsförmedlingen är mätbar att tas upp i samband med enkätundersökningen.

I den ställs också frågan om eleverna som läser tyska vet mer om tysk kultur än eleverna som inte läser tyska.

Kort sagt, det är viktigt att eleverna får en representativ och riktig bild av den kultur vars språk de lär sig. En felaktig bild kan ge upphov till orätta stereotyper och fördomar och det främjar varken elevens språkinläring, språkutveckling eller elevens kulturuppfattning.

Här av följer de två frågeställningarna som uppsatsen behandlar:

- Hur framställs den tyska kulturen i bild och text i läroböcker i tyska?
- Vad för bild får eleverna av tysk kultur via läroböckerna i tyska?

Definition av begreppet kultur

Begreppet kultur är ett mångsidigt begrepp och kan definieras på lite olika sätt beroende på vad som avses i olika sammanhang. På frågan *vad är kultur för dig?* fås det lika många svar som frågor ställs. Ett svar, enligt wikipedia (3/12-2010) är:

Kultur har främst två betydelser; *andlig (konstnärlig) odling* eller *socialt överförda levnadsmönster*; ... Ordet kultur kommer från latinets, *cultura* av *cultus*, som betyder odling, och som etymologiskt hör samman med ordet *kult*. ... Kultur kan definieras som livsmönster t.ex. språk, konst, värderingar och institutioner hos en population som överförs socialt från generation till generation. Kultur har kallats "levnadssättet hos ett helt samhälle". Som sådant inkluderar det beteendemönster, seder, klädsel, religion, ritualer, lekar, normer för lagar och moraliska system, liksom trossystem och konstarterna." Med kultur avses också det humanistiska och konstnärligt orienterade kulturbegreppet i sin betydelse av underhållning och konstnärligt relaterat skapande och visst filosoferande kopplat till vissa genrer av kulturellt skapande; främst litteratur, konst, musik, film men även arkitektur, formgivning och scenkonst.

Begreppet kultur ur ett språkpedagogiskt perspektiv

Att studera ett främmande språk har sedan sen medeltid inneburit att man även studerat det främmande landets kultur. Kulturbegreppet har varit starkt förknippat med nationalitet och en klar avgränsning har kunnat göras mellan olika nationella enhetskulturer. Fram till mitten av 1900-talet användes termen "realia" i språkläroböckerna som uttryck för ett lands kultur med avseende på landets historia, geografi, samhällsförhållanden och vardagskultur.

Allmänt sett är människan benägen att dela in olika kulturer efter politiska nationsgränser. Å andra sidan kan den tyska kulturen, som uppsatsen handlar om, likväl till stora delar stämma överens med den österrikiska kulturen, som t.ex. seder och bruk eller traditioner. Likväl kan regionala skillnader i samhällskulturer eller dialekter inom landet Tyskland variera mycket på grund av t.ex. katolska eller protestantiska helgdagar eller andra traditioner i Nord- resp. Sydtyskland.

De texter som har undersökts och som betecknas *allmänna* eller *allmängiltiga* är exempel på det allmänt kulturella, som snarare tillhör en slags ungdomskultur. Med det menas att förekomsten förekommer i de flesta västerländska kulturer som är jämförbara med den tyska. Den är inte överensstämmande med den politiska gränsdragningen. Som ett exempel på denna utsaga är att punkare och rave-anhängare i Berlin inte är typiskt tyskt utan snarare en ungdomskultur som har spridit sig i västvärldens flesta länder och huvudstäder. Bilderna som finns i läroböckerna är i de fallen av sådan allmän karaktär att de skulle kunna vara utbytbara mellan språkläroböckerna.

Med begreppet tysk kultur avses i denna uppsats betydelsen ur ett humant perspektiv och av termen "realia", d.v.s. målspråkslandets historia, geografi, samhällsförhållanden, matkultur, vardagskultur, traditioner, mentalitet men även levnadssätt, beteendemönster samt trossystem och konstarter mm

I läroböckerna i tyska tas denna kulturkunskap upp under termer såsom *Kulturkunde*, *Wissenswertes*, *Tatsachen*, *Landeskunde* eller *Kniffige Ecke* och *notis*.

Europarådet och språken

Begreppet kultur i undervisnings- och lärobokssammanhang hör nära samman med begreppet kommunikation och kommunikativ kompetens.

Europarådets utbildningssektor *Education and Culture* arbetar sedan 1970-talet med att utveckla arbetet kring språkundervisning och språkinlärning utifrån ett europeiskt kulturellt perspektiv.

Europarådets programförklaring omfattar bl.a. följande:

- språk är ett medel för kommunikation
- språkets funktioner står i fokus
- kommunikation lär man sig bäst genom att kommunicera

Utifrån denna undersökning är dock följande två dimensioner av större intresse. Under inflytande av den ökande internationaliseringen har dessa två tillkommit:

- språket är ett uttryck för en kulturgemenskap
- interkulturell förståelse är ett av språkundervisningens mål

Europarådets programförklaring har lyckats påverka och förändra språkundervisningen i de olika medlemsländerna i kommunikativ riktning. Inriktningen är aktivistisk och tonvikten ligger på språkets funktion i ett kommunikativt sammanhang.

En gemensam europeisk referensram har utarbetats. *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (CEFR). Den svenska versionen *Gemensam europeisk referensram för språk: Lärande, undervisning och bedömning* utkom 2001.

Den gemensamma referensramen utgör en gemensam grund för att utarbeta kursplaner, läroplaner, examina och läromedel för språkinlärning i hela Europa. Europarådets ministerkommitté fastställde ett antal grundläggande principer som ligger till grund för Rådet för kulturellt samarbete (*Council for Cultural Cooperation, CDCC*) som bl.a. arbetar mot att uppnå en större enighet bland sina medlemmar och att detta mål eftersträvs genom gemensamma åtgärder på det kulturella området. Den viktigaste principen i detta sammanhang är:

Det rika arvet av olika språk och kulturer i Europa är en värdefull gemensam resurs som måste skyddas och utvecklas. För att denna mångfald inte ska bli ett hinder för kommunikation utan en källa till ömsesidigt berikande och ömsesidig förståelse krävs en stor insats på utbildningsområdet.

För att uppfylla dessa principer har Europarådets ministerkommitté uppmanat att främja det nationella och internationella samarbetet för att bl.a. utveckla undervisnings- och bedömningsmetoder för inlärning av moderna språk, samt produktion och användning av undervisningsmaterial. Uppgifter som åläggs CDCC är även att samordna förbättringar till språkinlärningen.

I de flesta av Europarådets medlemsländer har denna programförklaring haft stor betydelse och påverkan för utarbetandet av nationella styrdokument. De svenska kursplanerna i språk har haft Europarådets utvecklingsarbete som grund ända sedan Lgr80.

Europarådets *gemensamma referensram för språk* har till syfte att övervinna de kommunikationshinder mellan människor samt att skapa en bredare och djupare förståelse för hur andra människor lever och tänker, och för deras kulturarv.

Dessa punkter finns att läsa i utvecklad form i *Gemensam europeisk referensram för språk*, Europarådets språkpolitiska mål och syften.

Läroböcker i förändring

Mot bakgrund av uppsatsens läromedelsbeskrivning är det passande att referera till Strömquists utsago om läroböcker. Hon menar att läroboken är inte bara en källa till kunskap och ett redskap för inläring och utveckling av tanke- och kunskapsstrukturer. Den ger också sina läsare mönster och förebilder av betydelse för den ständigt pågående språkutvecklingen (Strömquist 1995:7).

Som ovan nämnts har Europarådet haft stor betydelse och påverkan för förändringen av språksynen och språkundervisningen. *Gemensam europeisk referensram för språk* har inspirerat och utgör till viss del en gemensam grund för de två senaste kurs- och läroplaner Lgr80, Lpo94 samt kursplanen för moderna språk 2000, vilket i förlängningen även ligger till grund för utarbetande av läromedel för språkinläring.

Med en förändrad språksyn följer förändringar i läromedlen som ska anpassas efter styrdokumentens krav och direktiv som ger uttryck för den rådande språksynen. Ett arbete av stor betydelse för olika slags undervisningsmaterial, främst läroböcker, utarbetades av Wilkins (1976). Wilkins införde distinktionen analytisk och syntetisk språkundervisning för att beskriva en ny typ av kursplan som skulle bygga på kommunikativa funktioner, som språkets helhet, istället för på isolerade grammatiska formelement. (Wilkins 1976 i Tornberg 2009:54, 141)

Wilkins teori om den kommunikativa funktionen har tydligt satt sina spår i de moderna läromedlen i tyska. Exempelvis kan en text på nybörjarnivå vara skriven i olika tempusformer för att läsaren så kunna få den språkliga helheten och det analytiska arbetssättet. En text, som är skriven på ett syntetiskt sätt, behandlar en tempusform i taget och varje del behandlas för sig. Här sker visserligen en grammatisk progression men läsaren/eleven kan inte förväntas förstå språkets helhet.

Tonvikten i läromedlen ligger alltså på språkets funktion i kommunikation, d.v.s. språkets funktioner i användning. Enligt Tornberg (2009) är det i denna betydelse som begreppet funktion blivit ett nyckelord i den kommunikativt inriktade språkundervisningen och har kommit att prägla de flesta läroböcker i moderna språk, åtminstone på nybörjarstadiet. Språkfunktionell användning är när eleverna till exempel får lära sig knyta kontakt, be om information, hålla med eller säga emot och uttrycka tankar, känslor och åsikter.

I samtliga läroböcker för årskurs 6, som ligger till grund för uppsatsens undersökning, framgår den funktionella språk användningen klart och tydligt. I *Der Sprung!* och *Du kannst!* förekommer mer variation än i *Mahlzeit*. Texterna i dessa böcker handlar huvudsakligen om att presentera sig, fråga hur man mår, vad klockan är, fråga om telefonnummer och prata om väder.

Ett annat arbete som anses konkretiserat Europarådets arbete för en kommunikativt orienterad språkundervisning och därmed påverkat läromedlens inriktning är Sheils (1988). Enligt Sheils utgör sex olika komponenter den kommunikativa kompetensen; en av dem är den sociokulturella kompetensen som avser förtrogenhet med målspråkslandets sociokulturella kontext (Sheils 1988 i Tornberg 2009:54).

Denna komponent har bl.a. varit till inspiration för den gemensamma europeiska referensramen för språk och återfinns i Lpo94 samt kursplanen för moderna språk 2000.

Om kultur i läroplaner och kursplaner i moderna språk

Med anledning av den förändrade språk- och kunskapssynen under 70- och 80-talet, som kom att påverka både språkundervisningen och läromedlens innehåll, är det intressant att se närmare på styrdokumentens direktiv och formuleringar. Nedan tas det upp relevanta utdrag ur kultursynpunkt och jämförelser görs utifrån Lgr80, Lpo94 och kursplanen för Moderna språk 2000.

Kultursynen i Lgr80 resp. Lpo94

De två läroplanerna Lgr80 och Lpo94 skiljer sig åt vad gäller kulturbegreppet och dess tolkning och tillämpning. I Lgr80 nämns snarare kultur i avseendet kulturellt skapande med hänvisning till och betoning av estetiska ämnen enligt följande:

”Skolan kan göra många viktiga insatser på det kulturella området. Ansvaret för att förverkliga de kulturpolitiska uppgifterna vilar på skolans alla ämnen. Ett speciellt ansvar har dock de ämnen som har till uppgift att utveckla elevernas uttrycks- och kommunikationsförmåga i en strävan att skapa en god barn- och ungdomskultur. Genom undervisningen i t.ex. svenska, bild, musik, slöjd och idrott får alla elever grundläggande insikter i olika uttryck för mänskliga känslor, stämningar och erfarenheter.” (Lgr80)

I Lpo94 ses kulturbegreppet i ett större sammanhang över kultur- och nationsgränser. Begreppet kultur i betydelsen konstnärliga yttringar av olika slag nämns däremot inte i Lpo94 i samband med kultur. Enligt Lpo94 är skolans uppdrag om förståelse och medmänsklighet att skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Vidare sägs det i Lpo94 att utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla att kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.

”Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet.” (Lpo94)

I ansvarsfördelningen om kulturhanteringen framkommer skolans ansvar genom att varje elev efter genomgången grundskola ska ha förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska och västerländska kulturarv och att eleven har utvecklat förståelse för andra kulturer samt att eleven ska ha kunskaper om länders och världsdelaers ömsesidiga beroende av varandra.

Kultursynen i kursplanen för moderna språk Lgr80 resp. 2000

Kursplanerna för moderna språk skiljer sig åt vad gäller målformuleringen. I Lgr80 är målet att eleven ska bli intresserad och medveten samt vill och vågar använda språket. I Lpo94 är det ett mål att sträva mot och krav att eleven har utvecklat kunskap, förståelse och förtrogenhet.

Enligt Lgr80 ingår franska och tyska bl.a. i grundskolans undervisning därför att eleverna skall bli medvetna om att språket är ett uttryck för olikartade levnadsförhållanden, annorlunda kultur, olika begreppsindelning i skilda länder. De franska och tyska målen är att eleven vill och vågar använda franska/tyska och att de ska bli intresserade av vardagsliv, arbetsliv, samhällsförhållanden och kultur i de fransk/tysktalande länderna.

Följande mål och riktlinjer i Lgr80 är särskilt intressanta ur läroboksperspektiv. Kursplanens direktiv om samhälls- och kulturorientering ger en fingervisning om vad läroböckerna ska innehålla.

”Läsa – Texterna skall ge eleverna information och upplevelse. De bör vara av olika slag, t.ex. berättelser, beskrivningar, meddelanden och anvisningar. Även autentiskt textmaterial bör förekomma.” (Lgr80)

Vad gäller samhälls- och kulturorientering i undervisningen, så skall vardagsliv, arbetsliv, samhällsliv, geografiska förhållanden, kultur samt aktuella problem i de fransk/tysktalande länderna på olika sätt tas upp till behandling och jämföras med motsvarande förhållanden i Sverige. Eleverna ska få tillfälle att öva sig att på franska/tyska ge upplysningar om det svenska samhällsförhållandet.

Intressant att notera, att dessa mål vad gäller samhälls- och kulturorientering, skall tas upp i undervisningen. I Lpo94 är motsvarande mål mer begränsad till kännedom om vissa företeelser. Kultursynen i kursplanen 2000 är att utbildningen i moderna språk syftar till att utveckla en allsidig kommunikativ förmåga. Moderna språk är modersmål i olika vitt skilda kulturer och många av dem officiellt språk i flera länder. Utbildningen i moderna språk har som syfte att vidga perspektivet på omvärlden och på olika kulturer.

Enligt kursplanen 2000 skall skolan i sin undervisning i moderna språk sträva efter att eleven utvecklar sin förmåga att delta aktivt i samtal och skriftlig kommunikation, uttrycka sina egna tankar på språket samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter, utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i de länder där språket talas och göra jämförelser med egna erfarenheter. Dessa mål kräver emellertid av läroboksförfattarna att ha med relevanta kulturinslag av olika slag i läromedlen, både i text och bild.

”Ämnet moderna språk ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på olika samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av och är en del av. I kontakter med andra kulturer krävs såväl kunskaper i det aktuella språket som insikter i kulturella, sociala och politiska förhållanden.

Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i länder där språket talas utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. Sedan medeltiden har de ekonomiska och kulturella kontakterna mellan Sverige och de tysktalande länderna haft stor betydelse. Bl.a. har nya kulturyttringar ofta nått Sverige via dessa länder och det tyska språket. Kunskaper i det tyska språket ger tillgång till centraleuropeisk litteratur och kultur.” (kursplanen 2000)

Läroplanerna skiljer sig åt vad gäller elevernas behållning av kultur i resp. land. I Lgr80 var målen att eleverna skulle bli intresserade av och medvetna om vardagsliv, arbetsliv, samhällsförhållanden och kultur, medan i Lpo94 skall eleverna känna till något om vardagslivet för elevens val och om vardagslivet, levnadssätt och traditioner för språkval. Både Wilkins (1976) ”kommunikativa funktioner” och Sheils (1988) kommunikativa kompetenser framkommer tydligt i de ovan kommenterade utdragen.

Vad gäller bedömningen enligt kursplanen 2000 skall den även inriktas på hur väl eleven utvecklat sin interkulturella förståelse.

”Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i länder där språket talas och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs här in, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.” (kursplanen 2000)

Även om styrdokumentens målformulering kan verka vara något oprecisa och luddiga så framkommer senast i bedömningskriterierna kunskapskraven i att kunna se likheter och skillnader mellan kulturer samt om olika kulturers oskrivna regler, till uttryck.

Tidigare forskning och teorier

Tidigare forskning om kultur och kommunikation

Forskning om kommunikation har pågått sedan lång tid tillbaka. Det var främst under det moderna industrisamhället, med början på slutet av 1800-talet, och inom utvecklingspsykologin, i början på 1900-talet, man intresserade sig för hur kunskapsutveckling sker. Kända språk- och samhällsforskare som Dewey och utvecklingspsykologerna Vygotskij och Piaget har med sina tankar och teorier påverkat framtida forskning.

Denna så kallade funktionella språkanvändningen framhölls redan av Dewey (1916/2009) då han betonade sambandet mellan kommunikation och demokratiutveckling. Ur ett pedagogiskt-filosofiskt perspektiv är begreppet kommunikation ett verktyg för utveckling av demokratiproessen.

Sedan början på 1960-talet har språkforskningen fått en inriktning mot den kommunikativa kompetensen, det vill säga forskning om den faktiska användningen av språket i olika situationer. Socio-/lingvisterna och filosoferna Chomsky, Hymes och Habermas analyserade själva kompetensbegreppet utifrån sina egna filosofiska teorier och de avsåg den infödde talarens kompetens med begreppet kommunikativ kompetens, men i mera abstrakta former. Det var först inom Europarådets sektor för *Education and Culture* som begreppet kommunikativ kompetens togs upp och utvecklades som ett mål inom undervisningen i främmande språk.

Sedan 1970-talet har mycket forskning och undersökningar skett kring kommunikation och kultur. På den tiden fanns även fortfarande en tydlig anknytning till språkundervisningens politiska och moraliska dimensioner samt visionen om att kommunikation skulle kunna främja demokrati, både med avseende till länder men även i undervisningssituationen.

Tonvikten i forskning kring ämnet ligger på språkets funktioner i ett kommunikativt sammanhang. Frågorna och diskussionerna har främst handlat om språk, kulturer, nationalsim och identiteter utifrån en interkulturell förståelse. Enligt Tornberg (2009) i boken *Språkdidaktik* avses med interkulturell förståelse vanligtvis individens förmåga till jämförelse mellan t.ex. det egna landets och målspråkslandets kultur vad gäller både fakta, vardagliga förhållanden och värderingar (Tornberg 2009: 224).

Tidigare forskning om kultur och interkulturalitet i läroböcker

Nedan beskrivs tidigare forskning och teorier som är relevanta i ett kultur- och lärobokssammanhang.

I början på 1950-talet utarbetades en teori som har varit rätt omdiskuterad bland lingvister, sociologer och antropologer, den så kallade Sapir/Whorf-hypotesen. (Tornberg 2009:65)

Hypotesen har fått två olika tolkningar. Den första tolkningen innebär att språket vi lär oss bestämmer hur vi uppfattar verkligheten. Det betyder att människans förståelse av den värld hon lever i är relativ. Verkligheten ses i relation till det språk som lärs in.

En konkret tolkning av hypotesen är att om eleverna lär sig det tyska språket, så lär de sig hur de ska uppfatta den 'tyska verkligheten'. Eleven som lär sig franska lär sig hur de ska uppfatta den 'franska verkligheten'. Lärobokens roll som språk- och kulturförmedlare är ur det perspektivet av stor betydelse, särskilt vad gäller illustrationer av olika slag för att läsaren ska få en konkret bild av verkligheten.

Enligt den första tolkningen av Sapir/Whorf-hypotesen skulle elever som talar olika språk kunna sägas leva i olika världar. Den slutsatsen är dock inte hållbar, vilket inte utvecklas i denna undersökning.

Den andra tolkningen av Sapir/Whorf-hypotesen innebär att vårt modersmål påverkar och styr vårt tänkande och vår verklighetsuppfattning till viss del, men att vi även i vis mån kan frigöra oss från språkets grepp. Det kan tolkas som att elevernas modersmål, oavsett vilket, påverkar vid ytterligare språkinläring. En elevs nationalitet kan omedvetet påverka att stereotyper ligger till grund för olika kulturuppfattningar om resp. språk. Exempelvis att svenskar tycker något om tyskar medan fransmän tycker något annat om tyskar. Även utifrån denna tolkning är lärobokens och lärarens roll, som med fördel kan vara infödd, som språk- och kulturförmedlare av stor betydelse, eftersom det är viktigt att förhindra uppkomsten av fördomar.

Enligt Tornberg (2009) kommer vi inte förbi språket vare sig när det gäller att beskriva, förklara eller förstå tillvaron. Det är genom kommunikation i olika sociala sammanhang som vi blir delaktiga i kunskaper och olika färdigheter.

Kunskap är därför alltid situerad, d.v.s. den är alltid inplacerad i ett historiskt, socialt och kulturellt sammanhang, språkligt konstruerad och kommunikativt skapad. Ur lärobokssynpunkt är det därför viktigt, enligt författaren, att det tyska språket integreras i landets och språkets kultur.

Enligt detta sociokulturella perspektiv är vårt tänkande språkligt, menar Tornberg. Hennes resonemang går ut på att vi inte kan få kunskap om en objektiv verklighet utanför språket, utan endast om den språkliga och sociala konstruktionen av verkligheten. Vårt tänkande och vetande når i detta perspektiv inte utöver den språkliga konstruktionen av detta tänkande och vetande (Tornberg 2009: 66).

Lingvisten Lado (1957) visade genom tidigare forskning att det är möjligt att observera främmande kultur från en utomstående objektiv position och att olika kulturer uppvisar en enhetlig bild. Lado menade att det gällde att hitta kriterier för de olika kulturtypiska beteenden som utmärker människorna i en viss kultur. Därefter skulle man kunna konstatera och jämföra olika kulturer med varandra. Detta antagande blev för övrigt ett mål i kursplanen för moderna språk 2000 samt återfinns i Lpo94. Lado 1957 i Tornberg 2009:67)

I den dagliga språkundervisningen är det lämpligt att tyskläraren tar upp kulturella likheter och skillnader länderna emellan med hjälp av kultur innehållsrika läroböcker. Nu inför och i samband med Nikolaus, Lucia och julhelgen till exempel finns det mycket att berätta för eleverna. Hur man firar och vad man äter samt vilka traditioner som efterlevs i Sverige och Tyskland. Det viktigaste i Lados resonemang bör vara att betona att det ena sättet att fira som i Sverige inte är bättre än det sättet folk firar i Tyskland och tvärtom. Resonemanget vill nå förståelse och ett av Lados syften var att med objektiva beskrivningar av olika kulturer kunna förebygga kulturkrockar.

Två år senare menar Politzer (1959) att det skulle vara meningslöst att studera språket utan den kulturella kontexten (Tornberg 2009:69) Språk och kultur hör ihop, det är homogent och går att undervisa i som ett slags objekt. Detta antagande återkommer vid analysen av de olika läroböckerna i tyska. Frågan om hur tysk kultur framställs i läroböckerna är här relevant och av relativ stor betydelse. Vilken kontext väljer läromedelsförfattarna?

Tornberg menar, att dagens alltmer pluralistiska samhällen, migrationen mellan olika länder, informationssamhällets möjligheter att skicka information och att kommunicera över gränserna på några få sekunder gör att det emellertid blir allt svårare att hålla fast vid föreställningen om nationella identiteter och om en enhetskultur.

Även globaliseringen av ekonomi och kulturutbud via massmedia bidrar till detta antagande. Tornberg (2009) hänvisar i sin bok *Språkdiradik* till den engelske språkdiradikern Michael Byram (1997) som menar att våra tolkningar av samhället och hur vi förstår vår egen identitet snarare är kulturellt inlärd värderingar och beteenden än uttryck för personliga uppfattningar och ställningstagande.

Enligt Byram analyseras skolan och undervisningen i detta perspektiv som kulturproducerande och en kritisk pedagogik har då som syfte att klargöra hur institutioner, texter och andra olika kulturuttryck socialt och moralistiskt faktiskt reglerar hur vi uppfattar oss själva och världen vi lever i.

Wilkins (1976) syn på kultur och kommunikation är att frånga det traditionella grammatiskt orienterade och analytiska arbetssättet, då eleven systematiskt lär sig språkets funktioner mot ett betydelse- och funktionellt arbetssätt med vilken eleven lär sig använda språket. Eleven skulle fortfarande lära sig grammatiken men utgångspunkten skulle vara vad språket kan användas till. (Wilkins 1976 i Tornberg 2009)

Utifrån föreliggande undersökning om tysk kultur i läroböcker i tyska är Normans (1991) indelning av kultur i tre kategorier intressant. Hans indelning är *produkter, beteenden och värderingar*. Till produkter räknar Norman bl.a. lagar, litteratur, språk, byggnader och traditioner. Till beteenden räknar han bl.a. ritualer, klädsel, kroppsspråk, umgänges- och förhandlingsmönster. Till värderingar räknas religion, tro, attityder och roller. (Norman 1991 i Tornberg 2009:71)

Tornberg är något kritisk mot den ”gamla realiaundervisningen” och menar att så länge man antar att kulturen är homogen utgör en sådan kategorisering inga större problem. Betraktar man dock kategoriseringen i ett pluralistiskt perspektiv kommer motfrågorna: Vilken litteratur, vems ritualer, vems klädsel ...? (Tornberg 2009:71)

En del läromedelsförfattare, även de som ingår i denna undersökning, verkar dela Tornbergs synsätt.

Liksom Norman gör även Pauldrach (1992) en tredelad kulturkategorisering som istället talar om kulturens *kognitiva, kommunikativa och interkulturella* aspekter. Till den kognitiva aspekten räknas bl.a. geografi, industriproduktion, stora städer och styrelseskick, dvs. fakta om landet. Till den kommunikativa aspekten hör kunskaper om hur man beställer mat på en restaurang, köper kläder och ber om information. Till den interkulturella aspekten hör typen av olika fakta i förhållande till det egna landet (Pauldrach 1992 i Tornberg 2009:71).

Kirsch (1998) som studerat Tysklandsbilden i svenska läromedel under en 20-årsperiod visar att t.ex. läromedelsförfattare har fått med sig sina egna värderingar i läromedlen. De bidrar härigenom till att konstruera den ”främmande kulturen”. Kirschs undersökning visar att den typiskt tyska läromedelsfamiljen med jämställda föräldrar saknar ofta motsvarighet i det tyska samhället. Enligt Kirsch är detta en konstruktion från de svenska läromedelsförfattarnas sida utifrån deras önskemål om hur tyska familjer *borde* vara. (Kirsch 1998 i Tornberg 2009:71)

Kramsch (1996) menar i *Context and Culture in Language Teaching* att vad som oftast kommer till uttryck i språkundervisningen är föreställningen om ett slags *Mainstream Culture* som inte bara är en utslätad framställning av konflikter och skillnader inom och mellan kulturer utan också en överföring av lärarens, ofta medelklasspräglade, egna kulturella värderingar (Kramsch 1996 i Tornberg 2009).

Här refereras till Lina Andersson (2009:12) som i sin uppsats skriver: ”Frank-Michael Kirsch (2004) har studerat hur läromedelsförfattare har representerat den tyska kulturen i tyska läroböcker och kommit fram till att läromedelsförfattarna ofta försöker att förminska de skillnader som faktiskt finns mellan olika kulturer. Kirsch menar att de bästa förutsättningarna för ett interkulturellt arbete i klassrummen förekommer när läroböckerna utan reservation jämför faktiska skillnader mellan olika kulturer. Kirsch är inte en motståndare till stereotyper, så länge de öppnar upp för diskussioner.”

Ovan nämnda tidigare forskning och teorier ger underlag och förståelse för föreliggande uppsatsskrivning. Det är främst Kramschs och Kirschs teorier som är relevanta för nedan följande analys och diskussion om hur den tyska kulturen framställs i bild och text i läroböcker i tyska som är avsedda för svenska grundskolan.

Material och metod

Material för läroboksanalysen

Undersökningen om framställningen av tysk kultur i bild och text i läroböcker som används i språkundervisningen i svenska grundskolor, utgår från tre olika läromedelserier. Valet av dessa tre läromedel grundar sig på deras stora användningsområde. Materialet finns tillgängligt på många skolor, dels som ett direkt tillämpad läromedel och dels som referensexemplar. Samtliga läromedel har funnits i många år och de är uppdaterade i de aktuella utgåvorna som ligger till grund för undersökningen. Detta är en lämplig och fördelaktig utgångspunkt ur ett jämförelseperspektiv.

Läromedelserierna är **Mahlzeit, Der Sprung!** och **Du kannst!**. Samtliga tre serier omfattar vardera fyra böcker som är avsedda för grundskolans senare del, d.v.s. från årskurs 6 till 9. Det kan noteras att Du kannst! är skriven under tidigare kursplan för moderna språk, medan Der Sprung! och Mahlzeit är skrivna efter kursplanen för moderna språk 2000.

Läromedelsserien Mahlzeit omfattar en allt-i-ett-bok för årskurs 6, Mahlzeit A. Sedan följer en kombinerad text- och övningsbok för årskurserna 7, 8 och 9. Der Sprung! har en allt-i-ett-bok för årskurs 6 och sedan följer text- och övningsbok separat för årskurserna 7, 8 och 9.

Läromedelsserien Du kannst! består av en separat text- och övningsbok för årskurs 6 – 9. Det finns tillhörande material som lärarmaterial, cd och elevfacit.

Fakta om de olika läromedelsserierna finns som bilaga till denna uppsats. (Bilaga 1)

Avgränsning och design

Eftersom undersökningen går ut på hur den tyska kulturen framställs i bild och text, ägnades en granskning endast åt textböckerna. Övningsböcker har över lag rätt få texter och bilder och har därför inte varit aktuella i undersökningen.

För att analysera problemställningen och besvara första forskningsfrågan om hur den tyska kulturen framställs i bild och text i våra läroböcker i tyska, har författaren till uppsatsen valt att använda sig av kvantitativ innehållsanalys ur ett mer funktionellperspektiv. Enligt Esaiasson m.fl. (2007) är kvantitativ innehållsanalys ett mycket användbart verktyg när man vill ha svar på frågor om förekomsten av olika typer av innehållsliga kategorier i ett material. Eftersom undersökningen avser innehållsbeskrivning av tolv läroböcker och jämförelser dem emellan, var denna metod av fördel. Syftet med undersökningen var ju dels att se hur ofta eller hur frekvent olika kulturkategorier förekommer och om hur stort utrymme som dessa kategorier får i läroböckerna.

Det funktionella perspektivet tillämpas för att undersöka om texterna och bilderna fullgör den funktionen de är avsedda till att fullgöra, nämligen relevansen mellan text och bild samt den tyska kulturframställningen i läroböckerna.

Läromedelsanalys

Tillvägagångssättet har varit att läsa samtliga tolv läroböcker och därefter inordna bilder och texter i förhållande till begreppet Tyskland och en kategorisering av begreppet tysk kultur. Kategoriseringen har varit ett mellanting mellan Normans (1991) och Pauldrachs (1992) tredelade kategorisering av kulturbegrepp. Eftersom böckerna är avsedda för grundskolans senare del, fick kategoriseringen anpassas till ett mer ungdomligt tankesätt. Normans produkter och Pauldrachs kognitiva aspekt, se sidan 13. I samband med inordningen granskades förutom texternas innehåll även bilderna och eventuella bildtexters relevans till innehållet. Texterna och bilderna kategoriserades i olika teman. Fördelen med detta är att det

bättre kan jämföras mellan de tre läromedlen samt göras en inbördes jämförelse i resp. läroboksserie. På det viset kan det fastställas om vissa ämnen i form av texter, kartor och andra illustrationer har en progression i själva språket och framställningen av språket i kombination med kulturyttringar. På så vis framkom en relevant bild hur bilder och texter tar upp och förmedlar den tyska kulturen i sitt sammanhang.

Nedan följer olika teman för inordningen av bilder och texter. Dessa utgjorde samtidigt en del av underlaget för frågorna som ingick i enkätundersökningen. Se bilaga 2.

- tyska personligheter/kända tyska personer
- tyska seder och bruk/traditioner
- tysk mat och dryck/tysk matkultur
- tysk musik/musiker
- tysk filmer
- tyska författare
- tyska konstnärer
- tyska turistorter/städer
- tyska saker/produkter
- det tyska skolsystemet, samt
- historiska händelser/samhällsfrågor
- övrigt

Vad gäller textundersökningens reliabilitet och validitet är de tillfredsställande. Enligt Hellevik (1984) är tillfredsställande reliabilitet en nödvändig förutsättning för att data skall kunna användas till att testa de hypoteser man formulerat. Men det är emellertid inte en tillräcklig förutsättning för detta ändamål. Därutöver måste data ha validitet, d.v.s. relevans för den givna problemställningen i undersökningen. (Hellevik 1984:137f)

Validiteten är hög, egenskaperna som mäts gäller verkligen problemställningen, d.v.s. framställningen av tysk kultur i bild och text i läroböcker i tyska. Reliabiliteten är också hög, själva mätningstillförlitligheten och noggrannheten utgörs och utförs genom kvantitativ textanalys ur ett funktionellt perspektiv.

Enkätundersökningen

För att besvara den andra forskningsfrågan, vad för bild eleverna får av tysk kultur via läroböckerna i tyska, genomfördes en enkätundersökning bland elever i årskurs 6 och 9 på tre olika skolor i Västsverige. Se bilaga 2. Skolorna valdes ut just för att de använder de tre olika läromedelserierna Mahlzeit, Der Sprung! och Du kannst!. Skolorna är storleksmässigt jämförbara, ca 600 elever på låg-, mellan- och högstadium, men för övrigt olika vad gäller huvudman och elevsammansättning. Dessa faktorer är dock enligt författaren till uppsatsen inte relevanta i denna undersökning och behandlas således inte.

Urval och genomförandet

Syftet med enkätundersökningen bland eleverna var att se om de har blivit påverkade av sina resp. läroböcker som de har i undervisningen eller om en viss individuell allmänbildning/kunskap finns oavsett intrycken från läroböckerna i tyska. Därför fick även elever som inte läser tyska besvara enkätfrågorna. Totalt tillfrågades 149 elever fördelade på tre skolor.

Fördelningen var enligt följande:

I skola A svarade 53 elever på enkäten, varav 24 elever läser tyska,
i skola B svarade 44 elever på enkäten, varav 15 elever läser tyska och
i skola C svarade 52 elever på enkäten, varav 19 elever läser tyska.

Urvalet var slumpmässigt och fördelade sig på två årskurs 6 - klasser och två årskurs 9 - klasser på vardera skolan. Av de tillfrågade eleverna i årskurs 6 läser en klass tyska och jämförelseklassen läser annat språk. Av de tillfrågade eleverna i årskurs 9 läser en klass tyska och jämförelseklassen läser annat språk som språkval.

Att enkätundersökningen genomfördes enbart i årskurs 6 och 9 beror på att en viss avgränsning inom forskningsarbetet måste göras. Ur resultatperspektiv var nybörjarelever, med eller utan tyska förkunskaper, intressanta samt niorna, som ändå läser tyska på sitt fjärde år, förhoppningsvis med viss behållning. Därför kändes denna avgränsning tillfredsställande inför undersökningens genomförande.

Enligt Esaiasson m.fl. (2007) ställer forskaren vid en frågeställning normalt sina frågor till ett ofta slumpmässigt urval av personer från en bestämd population och hoppas därmed kunna generalisera resultaten från urvalsundersökningen till hela populationen. Meningen är att svarspersonerna skall vara representativa så att man kan uttala sig om hur vanligt förekommande olika svar är i hela populationen. (Esaiasson m.fl. 2007:260)

Så var tanken med denna undersökning, men undersökningens avsikt är inte att generalisera, utan avsikten är att ställa undersökningens svar i förhållande till läroböckerna. Det är den bestämda populationen, de tre skolornas elever, som är kopplade till de tre läromedlen.

Enkätundersökningen genomfördes anonymt i slutet av höstterminen på tre olika skolor i Västsverige. Undersökningen gjordes bland elever som läser tyska som språkval, men även bland dem som läser annat språk inom ramen för språkval.

Enkäten, se bilaga 2, besvarades av eleverna i språkgrupperna i resp. klassrum och de ägnade ca 10 minuter åt uppgiften. Frågeformuläret överlämnades personligen till ansvarig lärare som i sin tur delade ut dem till eleverna. De ifyllda formulärens returnerades åter till författaren till uppsatsen, tillika med forskaren på området.

Frågeformuläret

Enkätundersökningen går ut på att undersöka vad eleverna förknippar med Tyskland och med tysk kultur, d.v.s. om de känner till någon eller några tyska produkter, kända personer, författare, mat och dryck m.m. Se bilaga 2.

En viktig faktor för att frågeundersökningen skulle bli av var att motivera eleverna till att ställa upp med att besvara enkätfrågorna. Med hänsyn till forskningsetiska överväganden i samband med enkätundersökningar var det viktigt att inte ställa några ingående personliga frågor om känsliga ämnen. Därför blev frågorna ett slags kunskapsfrågor och på grund av frågornas karaktär, samt elevernas anonymitet, blev det inte nödvändigt att begära målsmans medgivande. Undervisande lärare informerades och betonade starkt, att deltagandet skedde på frivillig basis. Totalt 149 elever, fördelade på tre skolor, besvarade enkäten.

Det är viktigt att vara medveten om att utforma ett estetiskt tilltalande frågeformulär, eftersom det oftast tyder på en seriös undersökning. Frågeformuläret som skulle ge ett professionellt och enkelt intryck, omfattar endast en sida, med hänsyn till elevernas och lärarnas tid.

Nackdelen med ett ensidigt frågeformulär var att fler frågor hade velats ställas, som dock inte fick plats.

I frågeundersökningen har samma frågor ställts till samtliga svars personer. Två korta och begripliga frågor med en logisk ordningsföljd fick utgöra enkätundersökningens stomme. Viktigt för författaren var även att undvika svåra ord, som själva kulturbegreppet, men ändå ställa relevanta frågor med ett substantiellt innehåll för att få en så god validitet och reliabilitet som möjligt.

Frågorna är så kallade öppna frågor, utan fasta svarsalternativ, där svars personen med egna ord skriver det hon eller han vill ha sagt. Syftet med den typen av frågeundersökning var att få

reda på och beskriva hur vanligt förekommande svar är i en viss population av personer och hur man i hypotesprövningens form kan och ska förklara att olika grupper i populationen har svarat på olika sätt. (Esaiasson m.fl. 2007:257ff)

Fråga 1 är en öppen fråga, medan fråga 2 delvis är strukturerad, d.v.s. olika delfrågor med öppna följdfrågor. Den enda kopplingen mellan de tillfrågade eleverna och de eventuella svaren är de olika läroböckerna som eleverna har i sin språkundervisning. Samtliga svaranden fick kryssa i om de läser eller inte läser tyska, vilken årskurs samt vilket läromedel de har i ämnet tyska.

Resultatredovisning

Nedan redovisas först en översiktlig innehållsbeskrivning av läroböckerna i tur och ordning. Efter varje bok följer en sammanfattande beskrivning av bilden eleverna får av sina läroböcker. Avslutningsvis efter varje serie sammanfattas och analyseras resp. läromedelserie.

Mahlzeit - innehållsbeskrivning

Mahlzeit A

Boken är indelad i åtta kapitel med temarubriker och dessa är i sin tur indelade i olika texter med underrubriker. Boken är avsedd för elever i årskurs 6 eller årskurs 7. Det är en kombinerad text- och arbetsbok och kallas för elevbok. Boken innehåller olika typer av texter. Det är korta och något längre texter i löpande text samt dialoger och sångtexter. Det förekommer inga faktarutor om Tyskland eller om de andra tysktalande länderna.

Boken är rikligt illustrerad med teckningar som över lag föreställer allmänna företeelser. Den röda tråden i texterna är musen Tino. Honom får läsaren följa i några kapitel.

Boken innehåller 22 färgfotografier som är små till sin storlek och samtliga visar allmänna motiv som inte på något sätt anknyter till någon eller något tyskt. Tvärtom, ett fotografi på berget K2 och ett annat på älg spillning finns med. Illustrationerna i form av teckningar och fotografier har varken koppling eller anknytning till tysk kultur.

Första kapitlet inleds med en förenklad karta över Tyskland, Schweiz och Österrike och deras grannländer. På kartan finns ett fåtal tecknade symboler som föreställer några saker för resp. land. I norra Tyskland finns en gris, Brandenburger Tor med den tyska flaggan, några allmänna byggnader, en bil och en buss på väg samt två figurer som spelar fotboll. Förutom Brandenburger Tor med tyska flaggan på topp finns inga symboler som visar något typiskt tyskt.

I den första dialogen tas de olika hälsningsorden för de tre tysktalande länderna upp. Den typisk tyska bokstaven Ü tas upp vid ett tillfälle, lite i parantes. Inga andra texter tar upp ett ämne med anknytning till Tyskland. I en hörövning förekommer begreppet *Osterhase*, påskharen, men det finns ingen återkoppling, varken i bild eller i text. Tre tyska sångtexter finns med i boken, dock utan melodi: *Hoch soll er leben*, *Die Affen rasen durch den Wald* samt *Grün, grün, grün sind alle meine Kleider*. Det finns även en tysk variant av den välkända svenska barnsången Imse vimse spindel.

Vad för bild får eleverna i årskurs 6 av Tyskland och tysk kultur?

Via läroboken *Mahlzeit A* får eleverna ingen större bild vare sig om Tyskland, Schweiz eller Österrike. Inledningsvis blir eleverna bekanta med en förenklad karta över länderna och förutom Brandenburger Tor med tyska flaggan på topp finns inga igenkännande symboler utsatta. Den tecknade grisen i norra delen av Tyskland antyder på eventuell grisuppfödning, lyckogrisen eller marsipangrisen från Lübeck. Dessa symboler, liksom bilen och bussen, utan modellbeteckning, åkandes på vägen kan tolkas hur som helst. De tre tyska sångtexterna får presentera landets kultur.

Bilden eleverna får av Tyskland och tysk kultur är att det är ett land som Sverige fastän det ligger någon annanstans på kartan och att det talas tyska där, som dessutom är väldigt likt svenskan. Barnsången *Imse vimse spindel* förstärker den allmänna bilden av den stora likheten istället för skillnaderna mellan länderna.

Mahlzeit 1

Mahlzeit 1 är en kombinerad text- och övningsbok dock inte för att skriva i. Boken omfattar 6 kapitel med temarubriker. De är i sin tur indelade i underrubriker med olika texter. Första delen av boken kan ses som en fortsättning på *Mahlzeit A*. Den tecknade musen Tino är närvarande i bokens början men sedan avtar Tinos medverkan mer och mer.

Bokens första kapitel inleds med en förenklad karta över Tyskland, Schweiz och Österrike och några få kultursymboler är utsatta på kartan. Exempel på symboler är en vinflaska och en brödlimpa samt en flicka i folkdräkt. Textmässigt är det tre tyska sifferrim/ramsor samt en sångtext *Hoch soll er leben* plus hälsningsfraser som knyter an den tyska kulturen. Vid tre tillfällen i texter nämns BMW, en gång Mercedes och en gång VW. Kapitel 2 tar upp olika saker från Tyskland. Det är vykort, frimärken, Haribo, matsedel, *Käsekuchen*-recept, *Apfelkuchen mit Vanillensosse*. Korta faktatexter och faktarutor om KaDeWe, tyska tilltalsformer, om skolan och första skoldagen. Prosatexter med faktainnehåll om tyska skolan, dock med en suddig bild på *Schultüte*, belyser tyska skolsystemet.

Bildmaterialet i läroboken innehåller övervägande allmängiltiga fotografier och teckningar. Små bilder är utslängda i anslutning till någon text, och oftast utan bildtext. Till exempel är det ett bokomslag av Heinrich Böll. Texternas innehåll är allmänt hållna.

Textinnehållet har ingen anknytning till tyska förhållanden. Exempelvis handlar en text om detektiver, men ingen tysk detektiv nämns i texten eller visas på bild. Kapitel om *Meine Reise* har faktarutor om länderna Tyskland, Schweiz och Österrike. Till det hör fem faktatexter och fem bilder/fotografier. Här framställs typiska sevärdheter för resp. land. Ett tyskt uttryck tas upp lite lösryckt i texten; *Volles Rohr*, fullt ös. I kapitlet finns även tre faktatexter om *Käse*, *Uhren* och *Schokolade*. I den första faktatexten skrivs om den tyska traditionen Karneval. Dessa texter kompletteras med passande och relevanta fotografier.

Vad för bild får eleverna i årskurs 7 av Tyskland och tysk kultur?

Eleverna får en vidgad bild av Tyskland och tysk kultur. Det finns inte bara vin och bröd och flickor i folkdräkt som den inledande kartan visar, utan det tillkommer några andra tyska kulturbegrepp. Dessa saker är ett vykort från Berlin, frimärken, Haribo, en matsedel, recept på ostkaka och äppelkaka med vaniljsås. Den senare kakan är inte typiskt tysk precis, definitivt inte med vaniljsås. Varför inte ta upp *Apfelstrudel mit Schlagsahne*?

I kapp med kapitlen kommer fler typiskt tyska företeelser. Eleverna får reda på KaDeWe – inte vad det står för – de får reda på fakta om första skoldagen och *Schultüte* som förmedlas

via ett suddigt fotografi. Det framgår däremot inte hur en sådan typiskt tysk storstrut, fylld med godis och skolsaker, ser ut. Förutom tyska produkter får eleverna en liten inblick i den tyska matkulturen.

Eleverna får en geografisk bild av Tyskland, Schweiz och Österrike. Förutom de typiska sevärdheterna får de även en känsla för och av tyska traditioner som karneval och karnevalsstämning. Dessa texter kompletteras med relevanta och upplysande fotografier. Bilderna som är relevanta till texternas innehåll förmedlar och förstärker.

Mahlzeit 2

Boken Mahlzeit 2 är avsedd för årskurs 8 och består av fyra kapitel med temarubriker. Dessa är i sin tur indelade i delkapitel och innehåller många olika texter. Det är berättande texter, faktatexter och dialoger. Musen Tino är inte verksam i denna bok. Istället får vi följa några ungdomar som bl.a. talar olika dialekter, genom ett antal kapitel.

Det finns många faktatexter i boken. De handlar om internatskolor, kloster och om olika städer och vad dessa är kända för, t.ex. tillverkning av Mercedes och Porsche.

En text tar upp fakta om den tyska ungdomslagen och handlar om åldern i samband med rökning och alkohol. Det finns en helsida om tyska registreringsskyltar, men fotografier och teckningar är allmänt hållna. Kapitel 4 tar upp vem som är vem och många

kulturpersonligheter tas upp. På tolv sidor tar man upp olika kända tyska personer som Bröderna Grimm, drottning Silvia, Albert Einstein, Baronessan Bertha von Suttner, Bröderna Theo und Karl Albrecht (Aldi), Beethoven och Bach samt även Martin Luther, Hildegard von Bingen och Anne Frank. Till dessa texter, som är faktaspäckade, finns relevanta bilder och fotografier. Dessa förmedlar och förstärker olika kulturyttringar.

Mahlzeit 2 handlar till stor del om ungdomars boende, att vara ungdom samt om ungdomars intressen. Det finns inte så mycket som är typiskt tyskt utan snarare att det är typiskt för ungdomar i många olika länder. Slutligen ägnas det ett helt kapitel om tyska kända personer som har satt sin prägel på tysk kulturhistoria.

Vad för bild får eleverna i årskurs 8 av Tyskland och tysk kultur?

I Mahlzeit 2 får eleverna en mer omfattande bild av Tyskland och tysk kultur. Faktatexter tar exempelvis upp olika ämnen som är typiska för tyska förhållanden. Eleverna får veta om att det finns dialekter, vad olika städer är kända för, om Mercedes och Porsche, internatskolor, kloster, vad ungdomslagen säger om tobak och alkohol samt information om tyska registreringsskyltar.

I *Wer ist wer?* får eleverna reda på några kända kulturpersonligheter. I detta kapitel presenteras en blandning av tysk kultur- och nutidshistoria. Eleverna bör här av ha fått en varierad bild av tyska personligheter som representerar olika kulturområden som återspeglar den delen av den tyska kulturen.

Mahlzeit 3

Mahlzeit 3 är den sista delen i läromedelsserien och är avsedd för årskurs 9 i tyska som språkval. Boken är indelad i fyra kapitel med temarubriker som i sin tur har olika delkapitel med underrubriker.

Kapitel 1 handlar om ungdomar och deras levnadssätt. Text- och bildmässigt finns det en svag anknytning till tysk kultur. En kort text om favoritfilmer innehåller några tyska skådespelare

och en danstävling med en grupp tyska dansare. Det finns två bilder på tyska ungdomsböcker, två bokomslag samt resumé av dessa två böcker.

En sånggrupp på bild och en bild över Berlin är konkreta bilder som knyter an till något tyskt. Annars är det allmänna bilder på folk och byggnader som inte har med tysk kultur att göra.

Ca 60 sidor i kapitel 2 ägnas åt Berlin, Wien och Bern och det är många faktatexter av varierande slag. Det är historiska texter, underhållande texter samt informativa texter. Samtliga knyter an till resp. land och städer. Texterna handlar om olika aktiviteter i de olika huvudstäderna. Kapitlet avslutas med några typiskt tyska skyltar som kan ses i ett stadscentrum.

Andra halvan av boken ägnas åt ungdomars framtid och tysk kultur kommer in i samband med texter som handlar om tyska uppfinningar, uppfinnartävlingar samt om teknik. I samband med tekniktexterna tas Expo 2000 i Hannover upp. Texterna är förövrigt allmänt hållna. Två annorlunda yrken presenteras dock och de beskrivs som typisk tyska, enligt tyska traditioner. Utförliga fotografier befäster textens innehåll.

I bokens fjärde och sista kapitel presenteras nio läsvärda texter. Det är olika texter och genrer, till exempel två utdrag ur två romaner, dikter från 1500-talet, en dokumentärberättelse samt några korta berättelser. Två av nio texter har anknytning till tyska händelser. En av texterna som har starkt kulturhistorisk anknytning handlar om Schindler. De andra texterna handlar allmänt om ungdomars liv och har ingen koppling till Tyskland eller tysk kultur.

Vad för bild får eleverna i årskurs 9 av Tyskland och tysk kultur?

Via Mahlzeit 3 får eleverna en geografisk och kulturhistorisk bild av Tyskland. Tack vare två historiska texter som handlar om andra världskriget får eleverna mer kunskap och bättre förståelse av tysk kultur. Bilden av tysk kultur fördjupas även genom bokens texter om olika aktiviteter i de olika huvudstäderna och de mera aktuella händelserna är aktualiserade till bl.a. ungdomars kultursyn.

En annorlunda bild får eleverna av de två yrken som beskrivs; fårahedens och gesellens yrken. En kontrast till den bilden är *Jugend forscht* (ungdomar forskar), forskningsområdet och Expo 2000 i Hannover. I bokens sista kapitel får eleverna en kulturupplevelse i form av skönlitterära texter. De får en brokig och liten bild av tysk skönlitteratur från några århundrade, allt från 1500-talsdikter till 2000-talstexter .

Mahlzeit – sammanfattning och analys

Sammanfattningsvis kan konstateras att boken Mahlzeit A har liten kulturanknytning. I Mahlzeit 1, 2 och 3 sker dock ett gradvis stigande utbud och en förmedling av tyska kulturen. Det handlar mest en geografisk kartläggning, mindre om tyska kulturpersonligheter och minst om typiskt tyska traditioner, seder och bruk.

Inriktningen på ungdomskulturen går före den typiskt tyska kulturen som då i sin tur får företrädas av realiainslag. Här kan refereras till Svensson (2008:28) och hans uppsats om *Kultur i läromedel*. Svensson, som har analyserat läroboken Mahlzeit 3, menar att traditionella ämnen och framställningssätt kraftigt fått träda tillbaka för det ungdomsorienterade och att ungdomars intressen tenderar att vara likartade oavsett språkområde.

Texterna och bilderna i Mahlzeit - serien är ämnesneutrala och de skulle mycket väl ha kunnat förekomma i andra europeiska länder. Till många bilder saknas den så viktiga och självklara kopplingen mellan brödtext och bild/bildtext. Lars Melin menar att bildtexterna tydligen har funktionen att specificera underkategorierna i bildtexten utifrån en bild på en allmän

företeelse. Han menar vidare att den grafiska utformningen ofta är ett självändamål som bara ska göra sidorna mer omväxlande. (Melin 1995:78, 13)

I Mahlzeit 3 förkommer en undermålig illustration om lycko- och turpengen *Glückspfennig*. D-Mark och Pfennig var ju Tysklands tidigare valuta och hade man då en blankpolerad Pfennig från det aktuella årets utgåva blev det till en lyckopeng. Läroboksförfattarna till Mahlzeit 3 tror och vill få andra att tro att den nuvarande valutan, Euro och Cent har samma funktion. Bilden på sidan 73 i boken visar en massa Cent i kombination till begreppen om tur, lycka och otur. Andra sakframställningar är knapphändiga och ger således inte någon kulturell kontext.

Du kannst! - innehållsbeskrivning

Du kannst! 6

Du Kannst! 6 är den första delen av en läroboksserie om fyra böcker. Boken är indelad i 16 kapitel som innehåller olika slags texter. Bokens första kapitel inleds med typiska hälsningsfraser för de olika tysktalande länderna samt en karta över Tyskland, Schweiz och Österrike. På kartan återfinns typiska symboler i form av teckningar. Flaggorna finns med och andra symboler är t.ex. teckningar med motiv på Bröderna Grimms sagor. I samma kapitel finns fyra fotografier som avbildar typiskt tyska korvar och andra charkuterivaror, en bayrare med tyrolerhat, Berlin med Gedächtniskirche samt Berlinmuren. Texter och bilder i form av fotografier och teckningar avlöser varandra. Det är olika typer av texter, löpande text, dialoger, sångtexter och i kapitel 4 tar man upp fakta om den tyska skolan i texten. De sista tre avsnitten i boken handlar om Österrike, Schweiz och Tyskland. Det är omfattande och informativa faktatexter om de tre länderna. Relevanta bilder kopplar till faktatexten. Till exempel visas tyska fotbollsspelare, en korvförsäljare med *Bratwurst* och korsvirkeshusen i Melsungen. De allmänna texterna handlar om färgerna, siffrorna, att presentera sig, fråga efter vägen, köpa kläder. I dessa texter förekommer inget typiskt tyskt. I texten om Tyskland tar man upp Goethe, Heinrich Heine, Kant och Marx samt att det talas olika dialekter. Modern Musik representeras av gruppen Mo-Do.

Vad för bild får eleverna i årskurs 6 av Tyskland och tysk kultur?

Eleverna får en igenkännande bild av Tyskland, inte p.g.a. några stereotyper utan saker och ting de kan förknippa med Tyskland. För 12-åriga elever är sagotemat ett färskt minne, samt att eleverna läser om sagor i ämnet svenska.

En annan igenkännande symbol, för Väst kustborna åtminstone, är den Stena-Line-liknande båten, Kielfärjan, som trafikerar mellan Kiel och Göteborg samt några andra storstäder som tydliga symboler. Eleverna får en bild av den tyska matkulturen i form av olika korvar, charkuterivaror, en typisk moderna bayrare i *Lederhosen* och tyrolerhatt samt kulturlivet och muren i Berlin.

Eleverna får för övrigt en allsidig inblick i tyska musikgrupper, olika hus- och byggnadsstilar, slott och folk, samt om olika dialekter mellan norra och södra Tyskland. De får kännedom om tyska skolan, eftersom en av texterna bakat in fakta om skolsystemet. Eleverna i årskurs 6 får även reda på en hel del geografiska faktauppgifter om Tyskland, om landets valuta, om händelser på *Autobahn* samt om tyska diktare och filosofer, som Goethe, Heinrich Heine, Kant och Karl Marx.

Bilden av den tyska familjen förmedlas, där mamman har lagat mat/lunch då barnen kommer hem från skolan. I tyska skolor håller undervisningen på till ca klockan ett, halv två. Eleverna får visserligen en liten men ändå allsidig bild av Tyskland och tysk kultur bl.a. av Tyskland som ett litterärt kultursamhälle, exempelvis. genom Bröderna Grimms sagor.

Du kannst! 7

Du kannst! 7 är den andra boken i serien om fyra läroböcker och den är avsedd att användas i årskurs 7. De första sex kapitlen är en repetition av Du kannst! 6 och det finns texttillägg. Det finns bl.a. en helsidesbild på små trädgårdstomtar som är typiskt tyska. Efter de inledande kapitlen följer två sidor *Kleine Kulturkunde* som i text och bild berättar lite om hur man betar sig i umgänge med andra i Tyskland, Schweiz och Österrike.

Exempelvis vad man säger vid matbordet, hur man svarar i telefon, att man inte tar av sig skorna när man är på besök hos någon, att bilisterna måste stanna vid ett övergångsställe och om betygen i det tyska skolsystemet.

Därefter följer några allmänna texter, inget typiskt tyskt förutom Ni-tilltal som ju är något speciellt ur svenskt perspektiv. Kapitel 12 tar upp städerna Hamburg och München och presenteras i faktatexter. Det finns omfattande och informativa texter om mentalitet och dialekter i Nord- och Sydtyskland, men även geografiska fakta om landet.

Modern tysk popmusik och klassisk barockmusik ägnar man ett helt kapitel åt med faktatexter, även ett kapitel om den historiske piraten/sjörövaren Klaus Störtebecker.

Mot slutet av boken återkommer *Kleine Kulturkunde* med information om bilar och trafik samt olika tyska registreringsskyltar.

I boken finns även de tyska orden och symbolerna för lycka/tur, exempelvis fyrklövern, lyckogrisen, *Glückspfennig*/lyckopengen och sotaren. För otur finns symbolerna korpen, trasig spegel m.fl.

Vad för bild får eleverna i årskurs 7 av Tyskland och tysk kultur?

I Du kannst! 7 får eleverna en bild av hur människor tänker och betar sig i Tyskland. Om vardagskulturen, till exempel vad man säger vid matbordet, innan man börjar äta, att man går in med skorna – väl avborstade visserligen - att man inte har någon särskild smörkniv, utan man tar smör med vanlig matkniv, att man säger Sie och du till olika personer.

Eleverna får även en bild av den tyska mentaliteten och dialekter som kan särskiljas i norra och södra delarna av landet. Även om tyskars känsla för tur och otur. Detta ämne ger en inblick i tyskars tankesätt och tankemönster i vardagslivet.

Musikaliskt har eleverna fått en liten inblick i modern popmusik och barockmusik à la Bach.

En annan bild eleverna får är om tysk fritidskultur. Om trädgårdstomtar som många tyskar har i sina trädgårdar och hur man njuter av sol och bad vid Nord- och Östersjö kusten i speciella tyskt tillverkade solstolar/*Strandkörbe* som skyddar mot sol och vinden.

Du kannst!8

Läroboken Du kannst! 8 börjar med en repetition av Du kannst! 7. Därefter följer 15 kapitel med olika teman och varierande texttyper. I samband med texten som handlar om storstäder, visas Tysklands minsta stad på bild med en relevant bildtext. I kapitel 2 börjar man att diskutera litteratur; sagorna Rödluvan och Hans och Greta av Bröderna Grimm samt den

moderna och populära sagan, Momo. I påföljande kapitel presenteras författaren Michael Ende och hans verk Momo mer ingående.

Kapitel 4 är ett omfattande kapitel om Berlin. Nio sidor handlar om Berlins sevärdheter. Texterna är i form av dialoger, bilderna illustreras med hjälp av fotografier samt en väl beskriven karta. På ett fotografi och i bildtexten tar man upp konstnären Christo och riksdagsbyggnaden, och andra mycket kända byggnadsverk i Berlin. Albert Einstein, Humboldt-Universitetet, Heinrich Heine och Karl Marx nämns i texten, med förklaringen av att de har varit verksamma i bl.a. Berlin.

Kapitel 5 har litterär kulturanknytning. Christine Nöstlinger som skriver ungdomsböcker och en annan mycket känd författare, Hans-Jörg Martin som är tysk deckarförfattare. Båda tas upp i bild och text och presenteras i korta faktatexter och utdrag ur deras noveller finns med i boken. Kapitel 9 beskriver det typiskt tyska Nordsjö-landskapet med ebb och flod. Ett antal fotografier samt en karta som avbildar den typiska naturen.

Efter nästa kapitel, som är en typ ungdomstext, återkommer *Kleine Kulturkunde*. Här berättas om den tyska sommarstugedrömmen, om den tyska motorvägen och att nia och dua en person men även om den svenska allemansrätten. De avslutande kapitlen handlar om Schweiz, klockor och naturen samt om den typiskt tyska företeelsen *Stau*, trafikstockning på motorvägen.

Vad för bild får eleverna i årskurs 8 av Tyskland och tyska kultur?

Bilden av sagornas Tyskland med Bröderna Grimm som sagofäder för många klasiska sagor . Eleverna får en bild av huvudstaden Berlin genom texter och alla välvalda bilder som knyter an till texterna. I kapitlet om Berlin får eleverna veta om den konstnärliga kulturen och om gamla kulturhistoriska byggnader men även om toppmoderna.

Kända personligheter som Albert Einstein, Heinrich Heine, Karl Marx, Humboldt-universitetet är begrepp som knyter an tyskt kulturliv. Eleverna får en bild av några kända kulturpersonligheter inom vetenskapen, filosofisk politik samt litteraturen.

Eleverna får också en bild av Tyskland, ett land med varierande och omväxlande natur. Det är Nordsjökusten med sitt typiska ebb- och flodlandskap i kontrast till Alperna i söder.

I *Du kannst!* får eleverna ta del av många tyskars drömmar, nämligen drömmen om en röd liten sommarstuga, men också av många tyskars mardrömmar, nämligen *Stau*/trafikstockning på den tyska motorvägen.

Du kannst! 9

Du kannst! 9 är den sista läroboken i serien och avser att användas i årskurs 9 i tyska som språkval. Boken innehåller 17 kapitel samt *Extra-Texte*. De två första kapitlen handlar om musik, om vad musiken betyder för människor i allmänhet och vad den betyder för ungdomar. I texten nämns Beethoven och Mozart. På en helsida finns även den tyska gruppen Kraftwerks text om fotomodellen, tillika med tyskan, Claudia Schiffer. I kapitel 3 berättas om hur den tyska uppfinningen, teddybjörnen, blev världsberömd.

I kapitel 4 tar man upp en tysk ungdomsbok och sedan följer några allmänna texter som inte har någon tysk kulturanknytning. Kapitel 8 och 9 tar däremot upp typiskt tyska ämnen. Det handlar om kloster, munkar och öl samt om Laptop och *Lederhosen*. Texterna handlar om historiska och religiösa händelser men även om traditioner som är typiska just för olika områden. I texten om Laptop och *Lederhosen* lyfter man fram även kontrasten av den hyper tekniska utvecklingen mot den konservativa traditionsbundna kulturen i Bayern men som

definitivt inte utesluter varandra. Till den traditionen hör även att jodla och folkdräkten *Dirndel* som beskrivs i texten om Bayern.

Boken tar upp olika tyska musikgrupper, den tyska låten *Ohne dich* av Münchner Freiheit och Falcos *Rock me Amadeus*.

Litterära texter i form av dikter tas upp, bl.a. av diktaren Heinrich Heine. I kapitel 7 nämner man en känd tysk psykolog, i samband rådgivning för ungdomar.

De två kapitlen som följer tar upp historiska händelser i Tyskland resp. Österrike. Det handlar om kejsarinnan Sissi och hennes öde samt om Wolfgang A. Mozart. Relevanta bilder finns i anslutning till texterna. Till historiska texter hör även kapitlet om Vikingarna och i texten anknyter man till en tysk handelsplats som haft stor betydelse.

Kapitel 14 tar upp ett antal tips för tyskar att reta upp svenskar och tvärtom – ett antal tips för svenskar för att retas med tyskar. Dessa 12 påståenden bygger på en del fördomar och typiska stereotyper som att alla tyskar är tjocka och dricker öl eller att alla tyskar går omkring i *Lederhosen* och tyrolerhatt.

Resterande kapitel handlar om Berlinmuren, ön Helgoland och om *Kleine Kulturkunde* med olika faktauppgifter om Tyskland. I texten om Berlinmuren berättas det utförligt om den historiska händelsen i BRD och DDR samt en nutidsbeskrivning av den enade staden.

Avsnittet om Helgoland har relevanta bilder på ön och sättet att ta sig dit.

Vad för bild får eleverna i årskurs 9 av Tyskland och tysk kultur?

I Du kannst! 9 får eleverna en bild av det musikaliska Tyskland. De får reda på fakta om Beethoven och Mozart, men även om Münchner Freiheit, Falco och Kraftwerk som besjunger den tyska fotomodellen Claudia Schiffer. Förutom denna kända personlighet får eleverna reda på den tyska leksaksuppfinnningen teddybjörnens historia, om kloster, munkar och öltraditionen samt om den moderna bayraren i *Lederhosen*.

Eleverna får även rätta till eller bekräfta eventuella fördomar med hjälp av ett antal påståenden som skulle kunna irritera tyskar resp. svenskar. Alla tyskar är inte tjocka och dricker öl och visst går bayrarna i sina läderbyxor men det är inte tradition i andra delar av Tyskland.

Bilden av Tyskland som en förenad nation och landets historia efter andra världskriget och nutidshistoria är en annan bild som eleverna får via läroboken Du kannst! 9.

Kända och textanpassade fotografier förstärker bilden av verklighetens tyska samhälle och kultur.

Du kannst! – sammanfattning och analys

Sammanfattningsvis kan konstateras att Du kannst! redan från första början, årskurs 6, inbjuder och försätter eleverna i den tyska verkligheten. Genom varierande textinnehåll och framför allt relevanta och informativa bilder får eleverna en allsidig bild av Tyskland och tysk kultur. Tysk kultur anknyter mest till vardagskulturen och om traditioner men mindre om en geografisk kartläggning.

Texterna är delvis ämnesneutrala p.g.a. sitt språkfunktionella innehåll som sakligt riktar in sig på ungdomskulturen. Texter med anknytning till tysk kultur uppmanar till diskussion och väcker debatt om kulturella jämförelser. Kapitel 14 i Du kannst! 3 väcker debatt och diskussioner. Det är det enda textmaterialet – även bildmässigt – som, visserligen på ett skämtsamt sätt, tar upp typiska stereotyper om tysk kultur, seder och bruk samt om tyskars mentalitet, men även direkta jämförelser med svenska förhållanden.

Svensson (2008) menar att vissa läroböcker inte tar upp den typen av jämförelser och att många läromedelsförfattare i syfte att undvika stereotyper helt avstått från de här områdena. Att det tas upp i *Du kannst!* kan bero på att bokens innehåll följer en tidigare kursplan, men även för att det ska väcka debatt om vissa antagna stereotyper. Textens syfte i kapitel 14 är att problematisera kring och ifrågasätta stereotyper och vanliga uppfattningar om det typiskt tyska och svenska.

Der Sprung! – innehållsbeskrivning

Der Sprung! 1

Der Sprung! 1 är den första läroboken i serien om fyra böcker och är avsedd för nybörjare i årskurs 6. Den är indelad i 17 kapitel och en extra text. Det är en allt-i-ett-bok, dvs en kombinerad text- och övningsbok. Det förekommer mest teckningar i boken men några fotografier finns med. Dessa handlar om folk/ungdomar i största allmänhet, men det är också bilder på hus, torg och gator från olika tyska städer. Samtliga Der Sprung! – böcker inleds med en topografisk karta över Tyskland, Schweiz och Österrike samt avslutas med en politisk karta över länderna. Kartorna finns i bokomslagens första resp. sista innersida.

Kapitel 1 inleds med hälsningsfraser och färger på tyska. Olika ungdomar på bild säger olika hälsningsfraser. Kapitel 3 handlar om klassrummet och hobbyn men även om det typiskt tyska uttalet, diftongerna/bokstaven ei, ie och ü.

Kapitel 4 handlar om *Meine Familie* men även om det typiska uttalet. Bilderna/teckningarna är allmänna, förutom ett fotografi över Aachen samt en text som tar upp fakta om Aachen och det tyska skolsystemet. Sångtexten *Grün, grün, grün sind alle meine Kleider* avslutar kapitlet.

Kapitel 5 är en frågesport, faktafrågor om Tyskland. Tre typiskt tyska fotografier som föreställer Loreley-klippan med utsikt över floden Rhen, ett korsvirkeshus mitt i en vinodling/Schwarzwald samt typiska tyska solstolar/*Strandkorb* vid havets badstränder.

Faktaruta på svenska om tyska språket. Faktaruta även om alfabetet och hur man skriver ä, ö och ü. Kapitel 6 tar upp uttalsproblematiken med sch och ch. Det finns ett fotografi på centrum München samt fakta i berättande text, även om skidorten Garmisch-Partenkirchen.

Kapitel 7 är en allmän text om veckodagarna, uttalsträning av den typiskt tyska diftongen eu. Boken tar även upp olika dialektala skillnader. Kapitel 8 tar upp tre kända personer, två av dem är tysktalande Arnold Schwarzenegger och drottning Silvia. Korta faktatexter om dem. Faktaruta på svenska om Volkswagen. Uttalsinformation handlar om v och w.

Kapitel 9 är en allmän text men tar upp två tyska födelsedagssångtexter. *Viel Glück und viel Segen samt Hoch soll sie leben!* Kapitel 10 är en allmän text, uttalsträning sp och st samt det typiskt tyska, stor bokstav på substantiv. Kapitel 13 handlar om Rödluvan och följs upp med en faktaruta på svenska om Bröderna Grimms olika sagor. Kapitel 17 tar upp lite om tyskt godis. Boken avslutas med faktaruta om julfirandet i Tyskland, jul- och nyårshälsningsfraser och två typiska tyska julsånger.

Vad för bild får eleverna i årskurs 6 av Tyskland och tysk kultur?

Genom att läsa läroboken *Der Sprung! 1* får eleverna en översiktsbild av själva språket, med tyngd på fonetiken, d.v.s. uttalet. Fakta och förklaringar om det tyska uttalet för olika bokstäver och ljud följs upp i ett antal kapitel och bildar grunden för det tyska uttalet, även om stavningen med stor bokstav på substantiv.

Eleverna får en bild av jultraditioner och julfirandet i Tyskland samt om det tyska smaksinnet i form av godisfavoriter i Tyskland. Eleverna får en liten inblick i den geografiska

kartläggningen av Tyskland med fokus på några storstäder. Bilden de får utifrån boken är att Tyskland och Sverige inte skiljer sig åt något nämnvärt och att tyska personligheter är involverade i andra länders kulturer. Det är en tolkningsfråga vad drottning Silvia och Arnold Schwarzenegger bidrar med till bilden av tysk kultur. Eleverna får också en bild av ett naturskönt och varierande Tyskland, såväl geografiskt som språkligt med tanke på beskrivningen av olika dialekter.

Der Sprung! 2

Läroboken *Der Sprung! 2* är andra boken i serien om fyra böcker. Boken är avsedd för eleverna i årskurs 7 och är indelad i 18 kapitel samt en extra text i anslutning till det sista kapitlet.

I bokens första kapitel visas var man talar tyska. Relevanta bilder med bildtext förmedlar språkets användningsområde. Kapitel 2 tar upp det allmänna ämnet att presentera sig. Det finns tre typiska barnrim/-dikter samt en utförlig faktatext på svenska, *Notis*, om tyska skolan. Kapitel 3 är av allmän karaktär. I *Notis* finns en faktatext om vad tyskar gör på sin semester. I *Kniffige Ecke* får eleverna reda på att tyskar äter mest bröd och att det finns över 300 brödsorter i Tyskland. Kapitlet som handlar om stadsmiljöer tar upp fakta om den gröna trafikljusgubben, en inblick i östtysk trafikultur. Som anknytning till östra Tyskland finns även en notistext på svenska om andra världskriget och Väst- och Östtyskland. Det finns ytterligare en anknytning till östtysk kultur, die Prinzen, en popgrupp som kommer från f.d. Östtyskland.

Kapitel 9 tar upp en resa genom Tyskland och Andreas dagbok. Text och nio bilder visar tyska städer och typiska traditioner samt kända händelser. En text om Lübeck och marsipanen kompletterar hela det kulturspäckade kapitel 9. Kapitel 12 handlar om Fester och firande, om mat och dryck och i texten tas den typiska *Käsekuchen*, *Wurstbrötchen*, *Erdbeerkuchen mit Schlagsahne* upp. *Notis* tar upp hälsningsfraser och smaklig måltids-fraser på tyska. Kapitlet knyter an till sagotemat – *Tischlein, Tischlein-deck dich!* Bord duka dig, av Bröderna Grimm. *Die Kniffige Ecke* tar upp fakta om potatisen, nudlar, Croissants och Schweizerostar. Kapitel 15 tar upp den tyska sagan Hans och Greta, i form av ett teaterstycke och många scenbilder. Bokens två sista kapitel innehåller allmänna texter utan större tysk anknytning. Den avslutande extratexten om julen tar upp den typiskt tyska seden/traditionen om hur man firar Nikolaus och Juldagarna. Traditionen beskrivs om vad tyskar gör och äter de dagarna och avslutas med en *Notis* om Nikolaus och frasen hur man önskar God Jul och gott Nytt År. En omfattande beskrivning görs om tyska traditioner.

Vad för bild får eleverna i årskurs 7 av Tyskland och tysk kultur?

Eleverna som har *Der Sprung! 2* får ganska snart en bild av det tyska skolsystemet. Det är utifrån *notis* texterna eleverna får denna information och även vad tyskar gör på sin semester. Via texten om staden får eleverna en bild av f.d. östtysk trafikultur. De får reda på historien om den gröna gubben i trafikljuset. Förutom trafikhistoria får eleverna även en bild kring händelserna om andra världskriget och om Väst- och Östtyskland.

Eleverna får en omfattande geografisk och kulturell bild av Tyskland med alla dess sevärdheter och personligheter beskrivet i text och med relevanta bilder. De får veta om Goethe och Schiller, öl, BMW, Oktoberfesten, elektroteknik, hamnen i Hamburg, Reichstag, Brandenburger Tor, Fotboll HSV, Bayern München, Formel 1 Nürburgring, hansastaden Lübeck, marsipan, berömda caféet i Lübeck samt fakta om tyska registreringsskyltar.

Eleverna får en bild av mat- och dryckestraditioner, kopplat till Bröderna Grimms saga *Bord duka dig*. De får en bild av den kulinariska kulturen med bröd, *Käsekuchen*, *Wurstbrötchen* och Maggi. Avslutningsvis får de en omfattande bild av tyska seder och bruk kring Nikolaus och Jul.

Der Sprung! 3

Läroboken *Der Sprung! 3* är avsedd att användas i årskurs 8, tyska som språkval. Boken är indelad i 16 kapitel och tre extra texter om jul, påsk och faktauppgifter om Tyskland, Schweiz och Österrike.

I kapitel 1 nämns en konstnärby vid Östersjön. Kapitel 2 handlar om München. I texten, och dialogen, framgår fakta om staden och i nästa delkapitel beskrivs åtta sevärdheter i München. Musikerna *Tote Hosen* und *Reinhard Mey* nämns i textsammanhang.

Ett antal texter handlar om allmänna företeelser som att handla kläder och att spela fotboll. I texterna finns en svag tysk kulturanknytning genom autentiska texter och bilder på annonser och tyska fotbollspelares namn. I en annan text beskrivs hansastaden Hamburg ovanifrån med sevärdheten *Hamburger Hafen* och *Alster*. En text i kapitel 5 handlar om hur det är att bo i korsvirkeshus.

Två personligheter tas upp i texter; *Wilhelm Tell* och *Albert Einstein*. Enligt ett uppslag i boken är *Einstein* född i Tyskland. I faktatabellen framgår att *Einstein* är Österrikare.

I kapitel 6 *Heiteres - und Wissenswertes* tar man upp kända byggnader och illustrerar med relevanta bilder. I samma kapitel åks det tåg till Köln och olika symboler för tågen visas i text och bild.

I kapitlet om att gå på bio tar man upp en tysk film och en notis på svenska berättar om filmfestivalen i Berlin. Det skrivs även vad tyskarna gör på sin fritid.

I kapitel 11 handlar det om mat och dryck. Här visas en typisk tysk maträtt, *Wienerschnitzel* med *pommes frites* och en matsedel med typiskt tyska maträtter. I texten, en dialog, tar man upp typiska fraser för att beställa, fråga och tacka. Notisen på svenska reder ut olika begrepp om mat och dryck i Tyskland. I populära sångtexten *Aber bitte mit Schlagsahne* framför *Udo Jürgens* typiskt tyska konditori varor.

I kapitel 12 redovisas elva typiska matvaror. Informativt textmaterial, som fångar upp typiskt tyska matvaror, exempelvis *Knödel*, *Sauerkraut* och *Bratwurst*.

I texten *Mahlzeit* beskrivs tyska mattraditioner och uppgifter om mål- och mattider ingående.

Vad för bild får eleverna i årskurs 8 av Tyskland och tysk kultur?

Via denna lärobok får eleverna en bild av tysk matkultur, tyska traditioner och vad tyskar gör på sin fritid. De får veta om tyska konstnärer och munkar men även om *Albert Einstein*. Genom texten om München får eleverna även en koppling till den välkända fotbollsklubben i staden.

En annan bild är hur folk bor i Tyskland, exempelvis i typiskt tyska korsvirkeshus samt om mat och dryck, kultur i form av film, konstnärer och dikter. Eleverna får en omfattande och fördjupad bild av hur man firar jul- och påskhelgen i tyska hem. Typiskt tyska traditioner om just dessa högtidsdagar utgör ytterligare en bild för eleverna. De får också lära känna Tysklands många natursköna städer och landskap. Sist men inte minst får läsaren veta om *Albert Einstein*.

Der Sprung! 4

Läroboken *Der Sprung! 4* är den sista i serien om fyra böcker och vänder sig till årskurs 9 i tyska som språkval. Boken är indelad i 18 kapitel samt en extra text om karneval och fastlagen.

Boken inleds med en text som handlar om en språkresa i södra Tyskland. Fakta om Bodensee och Graf Zeppelin blandas i texten och dialogen. Relevanta bilder förstärker upplevelsen.

Kapitel 2 handlar om flyget i Tyskland. Lufthansa och Frankfurter Flughafen beskrivs informativt i löpande text. Relevanta bilder finns.

Kapitel 3 handlar om Berlin. Tio sevärdheter beskrivs, med typiska bilder kopplade till texten. I texten *Berliner, Thüringer ...* tar man upp vad dessa typiskt tyska begrepp innebär och betyder. Kapitlet avslutas med en sång/låt av Die Prinzen. I nästa kapitel presenteras 99 Luftballons av Nena – en tysk kultfigur. Den tyska matkulturen kryddas med Maggi-produkter. Kapitel 5 handlar om översvämningar med ett konkret exempel från floden Rhein. I kapitel 7 tar man upp en av de mest kända produkter, *Kuckucksuhren/gökuret* från Schwarzwald. I kapitel 9 tar man upp olika jämförelser och uppfattningar om Sverige och Tyskland i form av en textdialog, där några personer diskuterar om speciella företeelser i resp. land. Här rycker man upp lite fördomar och stereotyper.

Kapitel 12 tar upp Berlinmuren och det handlar om Berlin och tysk nutidshistoria. I anslutning till dessa faktatexter tar man upp sångtexten *Ein bisschen Frieden* av Nicole.

I *Wahr oder nicht wahr* berättas det om Benz och Mercedes, de historiska bilkonstruktörerna.

Kapitel 16 handlar om en dikt, ett drama av J. W. von Goethe.

Bokens textavdelning avslutas med faktatexten om Karneval und *Fastnacht*. Här beskrivs olika typiska traditioner om karneval inför fastetiden. Boken avslutas med karnevalssånger.

Vad för bild får eleverna i årskurs 9 av Tyskland och tysk kultur?

Eleverna får en bild av olika mattraditioner, främst om det stora utbudet av korvar men även av bakelser. Eleverna får en bild av den tyska musikkulturen, populärmusik som låtar av och med Nena, Nicole, die Prinzen samt några typiskt tyska karnevalssånger.

De får också en bild av Tyskland som en oerhörd viktig transportknutpunkt genom Lufthansa och Frankfurter Flughafen samt bilden av naturkatastrofer och dess följder i Rhen-området ur ett annat perspektiv. Eleverna får en sammanhängande historisk tillika modern bild av huvudstaden Berlin, en bild av Berlin idag men även om Berlins och Tysklands historia. Bilder från Berlin och muren förstärker kulturintrycken. Eleverna får en omfattande inblick i den tyska traditionen karneval.

Der Sprung! – sammanfattning och analys

Sammanfattningsvis kan konstateras att i *Der Sprung!* ligger tonvikten på fonetiken och ortografin. Läromedlet innehåller lättsamma faktauppgifter om traditioner samt mycket teckningar och autentiskt bildmaterial, säkerligen för att balansera innehållet med tanke på elevernas ålder. *Der Sprung! 2, 3 och 4* är inriktade på den funktionella och kommunikativa kompetensen. Här betonas ordkunskap och användbara fraser och uttryck. Ibland uttrycks detta på ett humoristiskt sätt genom serietecknare Uli Steins träffsäkra serier.

Av texterna framgår att stor vikt har lagts på tonåringars krav på mera spännande och intresseväckande texter. Därför är det möjligt att det förekommer en hel del bilder och

fotografier av allmän karaktär, som skulle kunna passa in i vilken europeisk språkbok som helst.

Inriktningen på ungdomskulturen har däremot kombinerats med realia och tyska traditioner. Här kan hänvisas till Michael Byram (1997) som menar att människans tolkningar av samhället och hur människan förstår sin egen identitet snarare är kulturellt inlärd värderingar och beteenden än uttryck för personliga uppfattningar och ställningstaganden (Tornberg 2009:69,70).

Texterna i Der Sprung! 3 och 4 tar upp många olika ämnen och företeelser från de tysktalande länderna. Ett stort urval av tysk kultur återfinns i dessa texter, som till sitt innehåll och till sin form syftar till att förbättra elevernas kommunikativa förmåga.

Sammanställning av enkätundersökningen

Nedan följer en översiktlig sammanställning av svaren för varje skola med koppling till resp. läroboksserie.

Skolorna kallas i tur och ordning för A, B och C. Språkvalsämnet tyska och annat språk används med årskursbeteckning. Sedan följer läroboksnamnet samt antal svarande elever. Siffran inom parantes anger hur många elever som har svarat med detta uttryck, ord eller begrepp. På fråga 2 har det varit många svar men endast de mest frekventa svaren redovisas här i sammanställningen, dvs. uttryck som har kommit upp två eller fler än två gånger.

Skola A, Tyska 6, läromedel Mahlzeit, 11 elever svarade:

Svar fråga 1: marsipan, roligt, handboll, semester, Thomas Müller, Hitler

Svar fråga 2: Berlin (9), Haribo (5), Thomas Müller (5), Beethoven (4), München (4), Siemens/Bosch (4), Volkswagen (2), marsipan (2), Hitler (2)

Skola A, Annat språk 6, 16 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (5), fotboll, mörkt land, Tysklands flagga

Svar fråga 2: Hitler (13), Berlin (4), Schnitzel (4), öl (4), Hamburg, fotbollsspelare

Skola A, Tyska 9, läromedel Mahlzeit, 13 elever svarade:

Svar fråga 1: Bratwurst, vackra landskap, B-språk, krig, Hitler (4)

Svar fråga 2: Berlin (11), die Welle (11), Tokio Hotel (9), Bratwurst (8), Rammstein (7)
Hitler (6), Haribo (5)

Skola A, Annat språk 9, 13 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (3), grått land, krig, nazismen, fotbolls-VM

Svar fråga 2: Hitler (12), Berlin (10), öl (8), korvar (6), Tokio Hotel (5), Bach (4)

Kommentar: Enkätundersökningen visar att eleverna som läser tyska i årskurs 6 och 9 i skola A har en mer positiv och ljusare bild av Tyskland och tysk kultur än vad elever har som läser annat språk. Bland dem är det mycket negativt som Hitler, krig, nazismen och mörkt land. Bland svaren på fråga 1 och 2 är det bara marsipan som har nämnts i Mahlzeit. Alla andra begrepp kände eleverna till sedan tidigare eller så har läraren berättat om dessa företeelser. I årskurs 9 dominerar svaren med musikanknytning men även till Berlin. I Mahlzeit 3 handlar många texter och bilder om just Berlin. Die Welle är en film som eleverna nyligen hade sett och den förekommer inte i läromedlet Mahlzeit. Haribo är ett annat exempel som inte förekommer i text eller bild, utan den undervisande läraren hade berättat och haft med sig godis av Haribo både i årskurs 6 och 9. Thomas Müller har inte skrivit lärobokshistoria ännu, utan är en aktuell fotbollsspelare i det tyska fotbollslandslaget. Eleverna i årskurs 6 har fotbolls-VM och de tyska framgångarna i färskt minne.

Skola B, Tyska 6, läromedel Du kannst! 8 elever svarade:

Svar fråga 1: Rammstein, ölstugor, korsvirkeshus, Berlinmuren, korv

Svar fråga 2: Berlin (7), korvar (5), Melsungen (4), Rammstein (3), Toiko Hotel (2), Scorpions (2), Mo-Do, fotbollsspelare

Skola B, Annat språk 6, 13 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (5)

Svar fråga 2: Hitler (11), Einstein (4), 2:a världskriget (3), Berlin (2), tyska bilar (5)

Skola B, Tyska 9, läromedel Du kannst! 7 elever svarade:

Svar fråga 1: Berlin, Berlinmuren, 2:a världskriget, Alperna

Svar fråga 2: Berlin (7), Einstein (7), München(6), öl (6), Oktoberfest (5), Beethoven (5)
tyska skolsystemet (4), Bach (4), skor inomhus (3)

Skola B, Annat språk 9, 16 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (5), nazister, 1:a och 2:a världskriget (4), stort land, stark demokrati

Svar fråga 2: Berlin (12), Tokio Hotel (10), öl (9), Oktoberfest (7)*, München (7)*, Hitler (7), Rammstein (6), tyska skolsystemet (6) *, julafton (5), Hamburg (5)

Kommentar: Enkätundersökningen visar att eleverna i årskurs 6 och 9 som läser tyska svarar på fråga 2 enligt vad Du kannst! 1 och 3 har tagit upp i text och bild. Musikgrupperna Rammstein, Scorpions och Tokio Hotel ligger dock utanför Du kannst! men, som undervisningen visar, inom ungdomars musiksmak och tycke.

Eleverna som läser annat språk på skola B i årskurs 6 vet inte så mycket annat än Hitler när de tänker på Tyskland. Men med stigande ålder vet båda grupperna i 9:an att Oktoberfesten och öl hör ihop med tysk kultur. Eleverna som går i nian och läser tyska kommer tydligen ihåg Du kannst! 8, där en hel text sida med bild ägnades åt Albert Einstein.

Anmärkningsvärt är att inga elever som läser tyska i skola B svarar med Hitler mer än en enda gång. Berlin och Berlinmuren verkar vara av mer kulturellt intresse.

* Den höga siffran tyder på att det slumpmässiga urvalet har tagit med elever i nian som visserligen läser ett annat B-språk, men eleverna på skola B läser även ett C-språk. Förmodligen läser några av de tillfrågade just tyska.

Skola C, Tyska 6, läromedel Der Sprung! 11 elever svarade:

Svar fråga 1: korv (2), öl (2), choklad, industriland (2)

Svar fråga 2: Berlin (6), München (4), Tokio Hotel, korv (5), Beethoven (2), Hitler (3)

Skola C, Annat språk, 19 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (6), världskrigen, nazisterna, grannland, bilar, Tokio Hotel

Svar fråga 2: Berlin (12), Tokio Hotel (9), Özil (6), Hitler (6), Frankfurt (4)

Skola C, Tyska 9, läromedel Der Sprung! 8 elever svarade:

Svar fråga 1: München, Lederhosen, stora ölmuggar, ett fint land, Alperna

Svar fråga 2: Berlin (6), München (6), Hitler (4), Tokio Hotel (5), Schnitzel (3)

Skola C, Annat språk 9, 14 elever svarade:

Svar fråga 1: Hitler (8), fotboll (4), krig, Rammstein

Svar fråga 2: Hitler (14), Bratwurst (12), Berlin (12), Rammstein (9), öl (8), München (6)
Beethoven (6), Özil (4), die Welle (3)

Kommentar: Enkätundersökningen visar att elever i årskurs 6 och 9 som läser tyska har en positiv bild av Tyskland och tysk kultur jämfört med kamraterna som läser annat språk i grundskolan. För dem är det mycket Hitler, krig och Tokio Hotel samt Rammstein som de förknippar med Tyskland och tysk kultur. Intressant är resultatet för skola C, där Hitler poängmässigt jämförs med den turkisk-tyske fotbollsspelaren Özil. Berlin toppar svarsalternativet för samtliga svaranden i båda årskurserna.

Eleverna som läser tyska och har *Der Sprung!* lägger en annan och mer omfattande dimension på uttrycken. Exempelvis nämner de Tyskland som ett industriland, tanken på traditioner typ *Lederhosen* och om det tyska skolsystemet.

Resultatdiskussion

Bratwurst, Bier und Knödel oder Beethoven, BMW und Kant? Är dessa ord, tillika med titeln på uppsatsen och av författaren slumpmässigt utvalda, vanligt förekommande stereotyper eller representerar de den typiskt tyska kulturen?

Enligt uppsatsens författare, som är tysk, ger dessa ord en inblick i vad som omfattar tysk kultur genom tiderna. Det är också intressant att se hur de tre läromedlen på olika sätt tar upp dessa tyska typiskt tyska företeelser.

Bratwurst och Kant tas redan upp i *Du kannst!* 6 medan Beethoven, BMW och Bier beskrivs i *Du kannst!* - seriens senare del. Knödel nämns inte i *Du kannst!* - serien.

BMW tas upp tidigt i *Mahlzeit* 1 och Beethoven samt Bier tas upp i slutet av *Mahlzeit* 2. Det nämns dock inte att Beethoven är tysk. Bratwurst, Kant och Knödel nämns inte i *Mahlzeit*-serien.

Bier och BMW tas upp i *Der Sprung!* 2. Knödel, Bratwurst och Beethoven redogörs det för i *Der Sprung!* 3. Däremot nämns inte Kant i *Der Sprung!* - serien.

Frågan är hur den tyska kulturen framställs i text och bild i läromedlen i tyska och vilken bild eleverna får av tysk kultur. Undersökningens resultat ger det enkla svaret, att det varierar från läromedel till läromedel, utgivningsår och mellan olika förlag.

Enkätundersökningens resultat visar en mindre frapperande överraskning, nämligen att elever som läser tyska har en genomgående positiv och mer allsidig bild av Tyskland och tysk kultur än elever som inte läser tyska.

Men, undersökningen visar också att den bild eleverna har, inte alltid är kopplad till läroböckerna som de har i språkundervisningen. Mycket och många uttryck verkar eleverna ha utifrån sina egna erfarenheter, främst inom musik- och matkulturen och vad gäller tyska produkter. Behållningen och bilden av Tyskland och tysk kultur vad gäller skolsystemet, oskrivna regler, traditioner och vardagskulturen har eleverna däremot tillägnat sig i undervisningen. Detta framgår av enkätfrågornas svar som ställs i relation till läroböckernas innehåll. De flesta av läroböckerna innehåller den typen av fakta.

Intressant är bilden och behållningen av *oskrivna regler*. Enkätundersökningen visar att det endast är *Du kannst!* - eleverna i årskurs 9 som tar upp den oskrivna regeln om att "ha skor på sig inomhus". I *Du kannst!* - serien tas sådana typiska oskrivna regler upp, men även typiska tyska och svenska stereotyper. Detta i syfte att väcka debatt och diskussion. Det här resultatet stöder Svenssons (2008) antagande, att många läroboksförfattare just i syfte att undvika stereotyper – och därmed fördomar – helt avstått från de här områdena. I en sådan oskriven regelsituation som, med skorna på eller ej, är ju förhållanden otvivelaktigt som objekt sett, bundna till och specifika för målspråkslandet.

Vad gäller lärobokens påverkan visar undersökningen på en annan intressant iakttagelse: På skola B, som använder sig av Du kannst! nämner inga elever som läser tyska begreppet Hitler – varken i årskurs 6 eller 9. Eleverna som läser annat språk på samma skola nämner däremot Hitler. Följande slutsats kan dras utifrån denna undersökning: Läromedlet Du kannst! 6 inbjuder och försätter eleverna in i den tyska verkligheten samt förmedlar den typiskt tyska vardagskulturen redan från första början och fortsätter genom hela serien. Detta antagande ställs mot Der Spung! som håller en något kulturneutral hållning i läroboken för årskurs 6 och mot Mahlzeit A som saknar kulturell anknytning i såväl text som bild.

Ungdomsrelaterade texter, som övervägande förekommer i Mahlzeit och der Sprung!, genererar och utvecklar kanske inte alltid elevens kultursyn inom målspråkets ramar, men ger däremot utrymme för ungdomars egna individuella kultursyn, i synnerhet gäller detta inom musikens område. I detta sammanhang kan det refereras till tidigare omnämnda tolkning av Byram (1997), nämligen om människans kulturellt inlärd värderingar kontra uttryck för personliga uppfattningar och ställningstaganden.

Kramschs (1996) antagande, att lärarens, ofta medelklasspräglade och egna kulturella värderingar bidrar till att konstruera den främmande kulturen stämmer inte inom musikkulturens område, som enkätundersökningen visar. Läromedlens klassiska Beethoven intar inte alls det mest frekventa svarsalternativet, utan det är Tokio Hotel och Rammstein. Det finns två undantag enligt undersökningen: Det första är Du kannst!- eleverna i årskurs 9. De nämner inte de tyska pop- och rockgrupperna utan nämner Beethoven och Bach – helt enligt läroboken. Det andra undantaget är tyska 6 – eleverna som använder Mahlzeit. Även de nämner Beethoven som känd musik/musiker.

Ett helt oväntat resultat har visat sig, nämligen att Du kannst! – eleverna är mer läromedels-trogna och traditionella i den meningen än vad Mahlzeit- och Der Sprung!- eleverna är. Sambandet kan förstås bero på tillfälligheter, men kopplingen mellan elevers inläring och läromedel kan mot förmodan vara starkt beroende av undervisande lärares kultur- och kunskapssyn samt dennes yrkesmässiga profession.

Didaktisk diskussion

Den didaktiska diskussionen kring resultatens konsekvenser belyser hur skolan, lärare, elever och andra berörda kan påverkas.

För skolan och undervisande tysklärare är det viktigt att välja läromedel som uppfyller kraven enligt Europarådets rekommendationer, *Den europeiska referensramen för språk*, som dessutom till stor del ligger till grund för Lpo94 och kursplanen för Moderna språk 2000. Skolor i allmänhet har en åtstramad finansiell budget och inköp av läromedel över lag är således begränsad. Det är därför av stor vikt att den undervisande läraren, dels blir varse om eventuella brister i undervisningsmaterialet och dels i så fall kompletterar de rådande bristerna i läroböckerna med hjälp av annat material och/eller jämförbara erfarenheter.

Utifrån skolans styrinstrument har läraren i sin yrkesutövning en stor frihet att lägga upp och disponera innehålls- och tidsramarna för språkundervisningen i klassrummet. Språkläraren kan i stor utsträckning välja fritt mellan didaktiska och metodiska frågor samt forma ämnet och undervisningsupplägget efter olika pedagogiska grunder. Det i sin tur ger utrymme och stora möjligheter till att arbeta mot en demokratisk elev- och lärarsamverkan.

Av detta resonemang skulle man kunna dra slutsatsen att det egentligen inte behövs några omfattande och påkostade läromedel utan undervisningen och kunskapsförmedlingen ligger på lärarens bord. Författaren känner till skolor, där man av det skälet slopar läromedel i

nionde klass i tyskundervisningen. Det förutsätter en näst intill levande lärobok eller ett levande uppslagsverk i form av läraren. Författaren menar dock att läroboken, lärarens och de lärandes kunskaper utgör en komplett utgångspunkt för framgångsrika språkstudier, förutsatt att kunskapsförmedlingen inte vilar på felaktiga grunder. I synnerhet viktigt för självstudier, som är baserade på läromedelsmaterial.

Undersökningen visar att det är särskilt viktigt att på nybörjarnivå i årskurs 6 betona och förmedla målspråkslandets vardagskultur och traditioner. Enligt Kramsch kan man inte undervisa om förståelse, bara om skillnader (Kramsch 1996 i Tornberg 2009: 71) Det är dessa moment, det som är annorlunda som eleverna lägger på minnet och framöver kommer ihåg samtidigt som vidare språkinläring bygger på växelverkan mellan befintliga och redan förankrade kunskaper samt inläring av nya kunskaper och färdigheter.

Här knyter författaren till uppsatsen an till Vygotskijs mest kända begrepp om den närmaste utvecklingszonen. Tankegången är således att genom att elever behärskar vissa kunskaper och färdigheter, så är de också nära att behärska vissa andra kunskaper och färdigheter. Detta förutsätter interaktion, d.v.s. samspelet mellan elev och lärare.

Redan tidigt hävdade Bartlett (1932) att vi inte kan minnas något som saknar mening för oss. Att vi därför försöker att skapa en mening åt oss i ny information genom att förbinda den nya informationen med något som vi redan känner till. Den *mening* eller tolkning som vi skapar åt oss på så sätt är också vad vi minns och lär oss. (Bartlett 1932 i Tornberg 2009:16)

Det är därför viktigt att språkläraren berättar, helst på ett engagerande sätt, om tysk kultur. Sådana återberättande upplevelser kommer eleverna att minnas mycket bättre än att de läser sig till upplevelser. Exempel på detta fenomen är att läraren i skola A hade med sig Haribogodis och visade filmen Die Welle, liksom eleverna i skola C fick se på Die Welle. Svarefrekvensen av dessa två begrepp var hög i enkätundersökningen.

Tornberg (2009) hänvisar i boken *Språkdidaktik* till Rod Ellis (1993) som menar att det faktum att den information som en elev får till exempel genom undervisning, tolkas och bearbetas inom individen själv på ett högst personligt sätt. Hur genomtänkt en kursplan än är och hur engagerande ett läromedel än är skrivet, så är det ändå alltid inom individen och mellan individen som tolkningen, bearbetningen och lärandet sker.

Visst ligger det något i det resonemanget, men elever som via sina läroböcker får en allsidig bild av Tyskland och tysk kultur kan och de facto lägger en helt annan dimension på sina in- och uttryck. De fastnar inte i stereotyper som annars, som frågeundersökningen bland eleverna visar, är vanligt förekommande.

Slutdiskussion

Syftet med undersökningen har varit att se hur den tyska kulturen framställs i bild och text i olika läroböcker i tyska som används i språkundervisningen i svenska grundskolor. Syftet har även varit att se om elever tar intryck från läroböckerna och i så fall vad de får för bild av den tyska kulturen som framställs i läroböckerna.

Ett viktigt påpekande är att undersökningens resultat avser en avgränsad del när det gäller läroböckernas användning, eftersom undersökningen har gjorts endast utifrån kulturella aspekter. Undersökningar av texter eller annat material utifrån ett fonetiskt, grammatiskt eller textlingvistiskt perspektiv har lämnats utanför genomgången.

Utifrån skolans styrdokument, Lop94 och kursplanen för Moderna språk 2000, skall skolan främja ett kulturutbyte över kultur- och nationsgränser och sträva efter att eleverna får förutsättningar till att jämföra olika levnadssätt och kulturer med egna erfarenheter. Eleverna skall uppnå vissa mål i grundskolans nionde år. I minsta laget skall de känna till något om vardagsliv, levnadssätt och traditioner i landet där språket används och i betygskriterierna uttrycks det även om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.

Tornberg (2009) uppfattar att frågan om kultur i språkundervisningen och målformuleringen i kursplanerna blir något problematisk genom att eleverna ska reflektera över kulturskillnader och jämföra kulturer för att utveckla en interkulturell kompetens. Hon ställer frågan utifrån vilka kriterier kulturer skall jämföras; utifrån antagandet om nationella enhetskulturer eller utifrån den mångfald som idag präglar alla västerländska samhällen?

Frågan skulle kunna besvaras med, vad gäller språkundervisningen och läroböckerna i skolan, att det är viktigt för eleverna att få upptäcka just det typiska för resp. språk och kultur. Skolan får inte glömma att eleverna har valt just tyska, franska eller spanska för att få lära känna de olika kulturerna. Mångfalden i samhället är inget den enskilde eleven väljer. Däremot väljer den enskilde eleven ett språk som språkval eller elevens val i skolan för att förkovra sig i ett nytt ämne och kanske identifierar sig med det nya språket och målspråkslandets kultur.

Som tidigare nämnts i den didaktiska diskussionen, finns det visserligen mycket olika och kompletterande undervisningsmaterial för språkundervisning men faktum är att det mest grundläggande är läroboken. Det är självklart lärobokens ändamål och syfte att förmedla kunskap till sina läsare. Därför är det av största vikt att rätt kunskap förmedlas via läroböckerna. Vad är då rätt kunskap? Rätt kunskap är i det minsta laget det som skolans styrdokument, läro- och kursplanen ger direktiv om. Uppfyller läromedlen inte att dessa mål och kriterier kan uppnås, har läromedlet inte fyllt sin uppgift och funktion.

Emellertid är formuleringarna om kultur och kommunikation i styrdokumentet så pass vaga att de kan tolkas ganska fritt och efter behov. Resultatet av genomgången och analysen av de tre läromedlen i denna undersökning ger belägg för Svenssons (2008) fråga. Svensson ställer frågan om språkundervisningens kulturinnehåll får se ut hur som helst. Enligt honom förefaller frågan befogad med tanke på de stora skillnaderna mellan olika läromedel i tyska. (Svensson 2008:48)

Av undersökningen framgår, att de undersökta och granskade läroböckerna inte alltid uppvisar och uppfyller styrdokumentens krav och direktiv om kulturella aspekter. Det finns ett ojämnt kulturutbud som framställs i bild och text i läroböckerna i tyska och detta måste granskas kritiskt från skolmyndighets och skolans håll. Det åläggs läromedelsförfattarna att välja vilka kulturaspekter som ska vägas och vävas in i text och bild, men det betyder inte att författarna får åsidosätta kraven från skolans styrdokument.

Författaren till föreliggande uppsats delar Svenssons reflektion om att kulturaspekten i språkundervisningen inte får vara något som man okritiskt överlåter till det läromedel som råkar användas, d.v.s. som något som eleverna får på köpet när de läser texterna eller tittar på bilderna. (Svensson 2008:48)

En slutsats som skulle kunna dras av undersökningen är att läromedel med ett alltför allmängiltigt kulturinnehåll är föga inspirerande eller utvecklande för eleverna, i kulturavseende. Elever, som är barn i en vetgirig ålder, vill veta om sin omvärld. De har valt ett språk inom ramen för språkval och skolan bör utgå ifrån att de vill veta allt om målspråkets land och kultur. Det är inte heller givet att texter och bilder, bara för att de är kopplade till ungdomskulturen, utgör vägen till att tillägna sig det tyska språket. Ungdomskulturen är så allmän i västvärlden och är således inget typiskt tyskt. Är det inte inspirerande för eleverna, kan inlärningen till och med få motsatt effekt.

I detta sammanhang bör det dock påpekas att denna undersökning begränsade sig till ett kulturellt perspektiv, och därmed kan en annan tolkning självfallet inte uteslutas.

Däremot kan den kulturella aspekten fördjupa förståelsen till själva språket och uppfylla de kommunikativa och funktionella kompetenser som krävs.

Enligt Ekvall (1995) är textmedel som leder till intresse och känslomässigt engagemang viktigt för att underlätta förståelse och skapa intresse och engagemang. Att väcka elevernas intresse hänger nära samman med att känslomässigt engagera den lärande eleven. Att väcka ett känsluengagemang är dessutom i viss utsträckning lärobokens uppgift. (Strömquist 1995:62)

Om läroboksförfattarna genom läroböckerna vill påskina ett slags *Mainstream Culture*, en utslätad framställning av konflikter och skillnader inom och mellan kulturer, Kramsch (1996), så markerar man från läromedelshåll att det går lika bra med exempelvis engelska. Intresset för de klassiska B-språken skulle drastiskt sjunka (ännu mer) och i förlängningen skulle det kulturella europeiska samarbetet urholkas och stora kulturella värden och det kulturella arvet skulle försvinna i takt med några generationer. Detta framtidsscenario ligger varken i Europarådets eller i språklärarnas intresse.

Avslutningsvis vill uppsatsens författare avrunda med det inledande citatet av Lars Melin: ”Det är med läroböckerna som med skolmaten. Alla klagar” (Melander 1995:30). Men, för det mesta finns det alltid något bra och nyttigt att välja på: Bratwurst, Bier und Knödel oder Beethoven, BMW und Kant. Man kan även avstå från det som förefaller vara osmakligt. Mahlzeit!

Referenser – undersökt litteratur

Altmeyer, A, Ericsson, E, Krohn, D & Svensson, B. (1997-1999). *Du kanst! Textbok 6, Du kanst! Textbok 7, Du kanst! Textbok 8, Du kanst! Textbok 9*. Stockholm: Bonniers Utbildning.

Karlsson, K, Lindström, A-K, Sandberg, Y & Schornach, G (2001-2007). *Mahlzeit A, Mahlzeit 1, Mahlzeit 2, Mahlzeit 3*. Stockholm: Natur & Kultur.

Odeldahl, A, Vitt, A & Wikner-Strid, Z (2000-2004) *Der Sprung! Textbok 1, Der Sprung! Textbok 2, Der Sprung! Textbok 3, Der Sprung! Textbok 4*. Stockholm: Almqvist & Wiksell/Liber.

Referenslista

Andersson, Lina (2009). *Tolkning och didaktisering av kulturella begrepp inom undervisning i italienska*. Student Essays. Malmö: Malmö Högskola.
<http://hdl.handle.net/2043/8119>

Carle, J & Svensson G.L (2010). *Att genomföra examensarbete. En instruktion till kursen LAU 690*. Göteborg: Sociologiska institutionen. Göteborgs universitet.

Dewey, J (1916/2009). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.

Ekvall, Ulla (1995). *Läroboken – begripligt och intressant? I: S. Strömquist (red) Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Europarådet och språken. <http://www.fba.un.se/portfolio/sv/link3.htm> (2010-11-27)

Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning.
www.skolverket.se Publikationer.

Hellevik, Ottar (1977/1984). *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Lund: Natur och Kultur.

Kramsch, C (1996). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.

Melander, Björn (1995). *Lärobokssvenska, bruksprosa och begreppslighet. I: S. Strömquist (red) Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

- Melin, Lars (1995). Grafisk pyttipanna. I: S. Strömquist (red) *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Läroplan för grundskolan Lgr80*. Skolöverstyrelsen (1980). Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- Sheils, J (1988). *Communication in the Modern Languages Classroom*. Strasbourg: Council of Europe.
- Skolverket (2000). Kursplan för Moderna språk. Inrättad 2000-07 SKOLFS: 2000:135
<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3874/titleId/MSPR1010%20-%20Moderna%20spr%20E5k>
- Skolverket (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94*.
<http://www.skolverket.se>
- Strömberg, Siv (1995). *Läroboksspråk – mönster eller monster*. I: S. Strömquist (red) *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Svensson, Jimmie (2008). *Kulturbilden i läromedel i tyska för grundskolan*. Student Essays. Malmö: Malmö högskola.
<http://hdl.handle.net/2043/7007>
- Tornberg, Ulrika (2009). *Språkdiraktik*. Malmö: Gleerups.
- <http://sv.wikipedia.org/wiki/Kultur> (2010-12-03).
- Wilkins, D. A (1976). *Notional Syllabuses*. London: Oxford University Press.

BILAGA 1

Fakta om de olika läromedelsserierna

Du kannst! år 6- 9

Författare: Birgitta Svensson, Dieter Krohn, Eie Ericsson, Axel Altmeyer

Du kannst! sätter elevernas erfarenheter i centrum och redan från början får de känna att de kan. Intresseväckande texter varvas med dialoger, ramsor, dikter, sånger och många övningar av olika slag.

Textböckerna är i fyrfärg och är rikt illustrerade.

Förlag: Bonniers Utbildning

Utgivningsår: 1997-1999

<http://www.bonnierutbildning.se/m2/Grundskolan-6-9/Tyska/Tyska/Baslaromedel/Du...>

Mahlzeit år 6-9

Författare: Kicki Karlsson, Ann-Kristin Lindström, Ylva Sandberg (Mahlzeit 1),
Gudrun Schornach

I Mahlzeit uppmanas eleverna att tala tyska redan från början. Böckerna innehåller många texter och övningar, vilka är indelade i tre nivåer; grön, blå och röd. I den gröna resp. blå delen lär sig eleverna grunderna, medan texterna och övningarna i den röda delen är lite svårare.

Förlag: Natur & Kultur

Utgivningsår: 2001-2007

<http://www.nok.se/nok/laromedel/seriesidor/m/Mahlzeit/>

Der Sprung! år 6-9

Författare: Zandra Wikner-Strid, Anders Odeldahl, Angela Vitt

Der Sprung! våga språnget – landa i tyskan! Der Sprung! är ett målstyrt läromedel som ökar elevernas lust att ge sig i kast med det nya språket. Böckerna för årskurs 6, 7 och 8 finns i en ny omarbetad och uppfräschad upplaga.

Det finns en tydlig arbetsgång mot klara och bestämda mål i kombination med ett spännande och stimulerande innehåll.

Förlag: Almqvist & Wiksell/ Liber

Utgivningsår: 2000-2004

<http://www.liber.se/Grundskola/Grundskola -ar-6-9/Tyska/Grundlaromedel/Der-Sprung/>

BILAGA 2

Enkätundersökning om Tysk kultur ”Vad vet du om Tyskland?”

1. Vad tänker du på när du hör ordet **Tyskland**?
2. Känner du till någon/några: (Kryssa i 'nej' eller 'ja') Om 'ja', vad eller vilka?

kända tyska personer	☐ nej	☐ ja _____
tyska seder och bruk	☐ nej	☐ ja _____
tysk mat och dryck	☐ nej	☐ ja _____
tysk musik/musiker	☐ nej	☐ ja _____
tyska filmer	☐ nej	☐ ja _____
tyska författare	☐ nej	☐ ja _____
tyska konstnärer	☐ nej	☐ ja _____
tyska turistorter/städer	☐ nej	☐ ja _____
tyska saker/produkter	☐ nej	☐ ja _____
det tyska skolsystemet	☐ nej	☐ ja _____
övrigt _____		

(använd gärna baksidan om du vill skriva mer)

Kryssa i rätt:

- jag går i 6:an och läser tyska. Min lärobok heter Mahlzeit
 Du kannst!
 Prima/Der Sprung!
- jag går i sexan och läser annat språk.
- jag går i 9:an och läser tyska. Min lärobok heter Mahlzeit
 Du kannst!
 Der Sprung!
- jag går i 9:an och läser annat språk.

Tack för din medverkan !

Hella Kihm Dernegård
Göteborgs Universitet ht 2010

